

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BİR YÖNETİM SORUNU OLARAK ERBAŞ/ERLERİN ASKERLİĞE İNTİBAK
MESELESİ: FİRAR SUÇU İŞLEYEN ASKERLERE YÖNELİK BİR ALAN ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut ÇELİK

MAYIS - 2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BİR YÖNETİM SORUNU OLARAK ERBAŞ/ERLERİN ASKERLİĞE İNTİBAK
MESELESİ: FİRAR SUÇU İŞLEYEN ASKERLERE YÖNELİK BİR ALAN ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut ÇELİK

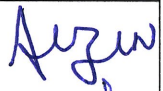
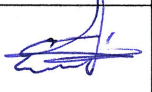
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UZUN

MAYIS - 2019

TRABZON

ONAY

Mesut ÇELİK tarafından hazırlanan “Bir Yönetim Sorunu Olarak Erbaş/Elerin Askerliğe İntibak Meselesi: Firar Suçu İşleyen Askerlere Yönelik Bir Alan Çalışması” adlı bu Çalışma 19.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve SOYADI	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN	Başkan	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UZUN	Üye	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Emrah FİRİDİN	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mesut ÇELİK
18.05.2019

ÖNSÖZ

Askerlik alanının oluşması insanın doğayı kontrol altına alarak tehlikelerden korunma isteği ile başlamış olup, devletin ortaya çıkması ile farklılaşarak gelişmiştir. Zaman içerisinde askeri anlayış içindeki güvenlik algısı salt askeri alanın ötesine geçerek sosyal, iktisadi, siyasi ve çevresel yönleriyle bütün halinde ele alınmış ve özellikle son dönemde yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte askeri yapılarda maliyet etkinlik hesapları ile değişime uğrayarak, askeri yapılar küçültülmüş ve düzenlemeler yapılmıştır.

Askeri yönetim içerisinde yaşanan firar olaylarının sonucunda askeri kurumlar sadece güç ve kaynak kaybetmemiş, aynı zamanda firar eden personelin yerine idame kaynak arayışına girerek daha büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Özellikle kurumun hem insan hem de maddi kaynaklarını daha kaybetmeden önlemek veya en aza indirmek amacıyla askeri hayata uyum, intibak süreci ve uyum sağlayamama sonucunda gözlemlenen sorunlardan biri olan firar ele alınmıştır. Firar, hem sosyolojik hem psikolojik hem de yönetim açısından değerlendirilmeye çalışılmış; çok fazla araştırmanın yapılmadığı bir alanda, bir adım atarak yeni araştırmalar için bir başlangıç, bir çıkış noktası olmak ve askeri kurumlarda yaşanan güç ve kaynak kaybının azaltılabilmesi için bazı öneriler ortaya koymak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde yapıcı eleştirileriyle destek olan değerli danışmanım Dr. Abdullah UZUN'a, bu zorlu süreçte her zaman yanımda bulunan sevgili eşime ve vaktinden çaldığım halde sevgi ve sevimliliğini esirgemeyen, enerji kaynağım canım oğluma, araştırma sürecinde çalışmaya katkı sağlayan kıymetli mesai arkadaşlarım ile tecrübe ve bilgilerini paylaşan kurum personeline sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs, 2019

Mesut ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UYUM/İNTİBAK KAVRAMLARI.....	8-16
1.1. Uyum Kavramının Tanımı	8
1.2. Uyum Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. ASKERİ YAŞAMIN ÖZELLİKLERİ	17-40
2.1. Devlet Kavramı	17
2.1.1. Nüfus (Ulus).....	18
2.1.2. Ülke.....	18
2.1.3. Şahsiyet.....	19
2.1.4. Egemenlik	20
2.2. Askerî Yaşamın Sivil Yaşamdan Temel Farklılıkları	24
2.3. Askerliğe Uyum Süreci ve İntibak.....	25
2.4. Baş Edilemeyen Uyum Sorunları ve Fırar	26
2.5. Fırar.....	28
2.6. Fıraya Sebep Olabilecek Faktörler	29
2.6.1. Savaştan Bıkkınlık	31
2.6.2. Ekonomik Olumsuzluklar ve Gelecek Kaygısı	32
2.6.3. İşsizlik ve Bakımsızlık	33
2.6.4. Sosyal ve Ekonomik Eşitsizlikler	34

2.6.5. Mülkiye Memurları, Ahz-ı Asker Şubeleri ile Jandarmanın İhmal ve Suistimalleri.....	35
2.6.6. Askerlere Gelen Mektuplar ve Alınan Haberler	36
2.6.7. İstanbul Hükümeti'nin, Yunanlıların ve İngilizlerin Tahriki	36
2.6.8. Memleketlerinin İşgale Düşme Kaygısı ve Kuva-yı Milliye'ye Katılma Düşüncesi.....	38
2.6.9. Terhis Sürelerinin Geçmesi.....	38
2.6.10. Moral Bozukluğu, Telâş ve Umutsuzluk	38
2.6.11. Bazı Komutanların Askere Karşı Olumsuz Tutumları.....	39
2.6.12. İnsanî Kaynaklı Korkular (Psikolojik Sebepler).....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ASKERİ HAYATA UYUM SAĞLAYAMAMA SONUCU FİRAR (ALAN ARAŞTIRMASI).....	41-51
3.1. Araştırmanın Amacı.....	41
3.2. Araştırmanın Konusu	41
3.3. Yöntem.....	41
3.4. Firar Öyküsü Bulunan Erlerle Yapılan Görüşmeler.....	42
3.5. Görüşmeler Sonucunda Elde Edilen Bulgular	44
3.6. Firarın Önlenmesi İçin Alınabilecek Tedbirler	50
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	52
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	58
ÖZGEÇMİŞ.....	61

ÖZET

Bu çalışmada, genel olarak, firar olgusu ve buna sebep olabileceği tahmin edilen etmenler ortaya konulmuştur.

Askeri hayat ve sivil hayat, birbirinden uzak tarzları, tamamen farklı dilleri ve farklı akışları olmasına karşın birbirleri üzerinde çok etkili olan iki kavramdır. Birinde yolunda gitmeyen bir durum olduğunda diğerinin sisteminde de aksaklıklar yaşanmaya başlamaktadır. Ya da aksine, sivil yaşamda elde edilen tecrübelerin askerliğe uyumu ve bazı durumların üstesinden gelmeyi kolaylaştırabileceği gibi askeri yaşam boyunca kazanılan tecrübeler ve üstesinden gelinen zorluklar da, sivil hayatta kişiyi olgunlaştırmakta ve bazı becerilerini geliştirmesine yardımcı olmaktadır.

Tarih boyunca karşımıza çıkan bir kavram olan firar, geçmişten günümüze nasıl bir değişikliğe uğramış, hızla değişen çağımız alışkanlıklarından ne kadar ve ne şekilde nasibini almış, incelenerek, tartışılmaya çalışılmıştır. Araştırmalar sonucunda ihtiyaçlar ortaya konularak hem bu alanda yapılacak diğer çalışmalara bir fikir vermek hem de iki farklı yaşam arasında ortak bir dil oluşturmaya katkıda bulunabilmek, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Sınırlı sayıda çalışmaya konu olmuş firar kavramının gerek psikolojik gerek fizyolojik gerekse toplumsal boyutlarının daha iyi anlaşılması; yapılacak çok daha kapsamlı yeni araştırmalar için bir adım, bir başlangıç olabilmek, yapılan çalışmanın en büyük hedefidir.

Anahtar Kelimeler: Firar, Askeri Hayat, Sivil Hayat, Uyum, Firarın Sebepleri

ABSTRACT

In this study, in general, the phenomenon of desertion and the factors that are considered to cause it are addressed.

Military life and civil life are two concepts that are very effective on each other, although they have different styles, different languages and different fluency. When one is in a situation that is not working properly, the other's system also starts to experience problems. On the contrary, experience in civilian life makes it easier to adapt to the military life and to overcome some situations or the experiences and challenges faced during military life also help in maturing people and helping them to develop some of their skills.

The concept of desertion, which is a concept that has been encountered throughout history, are discussed by examining how much and how it has changed its way from the past to the present. The starting point of this study is to provide an idea to the future studies in this field by fulfilling the needs and to contribute to the formation of a common language between two different lifestyles.

The aim of this study is to be an initial step and a starting point for a more comprehensive future research which will be done to better understand the psychological, physiological and social dimensions of the concept of desertion which has been the subject of limited number of studies.

Keywords: Desertion, Military Life, Civil Life, Adaptation, Cause of Desertion

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Altı Güç Kaynağı Modeli	11
2	İsteğe Uyum Sağlama Teknikleri	11

GİRİŞ

Alman Filozof Friedrich Nietzsche 1882’de *Gay Science*’da ‘Tanrı’nın Ölümü’nü ilanının ardından *Will to Power* adlı eserinde hayatı açıklamaya muktedir en temel fenomeninin “Güç/iktidar Tutkusu” olduğunu ifade etmektedir. Nietzsche’nin açtığı perspektiften baktığımızda hayatın hemen hemen her alanında buna kamusal hayat da dahil bir iktidar mücadelesi görmek pek ala mümkündür. Hayat aslında sürekli olarak devam eden iktidar mücadeleleri üzerinden yürümektedir. Semavi dinlerden ilham alarak ifade edildiğinde, insanın varoluş tarzının, nefsi ile iradesi arasındaki mücadelede saklı olduğu görülmektedir. Sosyolojik düzeyde ele alındığında ise hayat, bir “iktidar ilişkileri” şebekesidir. Sosyal hayatın en temel varoluş biçimi olan aileden kurumlara kadar, tüm birimlerde iktidar ilişkilerine rastlamak mümkündür. Ailede çocukların nezdinde iktidarın temsili olarak anne-baba ön plana çıkarken, kurumlarda iktidar kendisini amir-memur ve/veya ast-üst ilişkisi ile ortaya koymaktadır. Özetle denebilir hatta denmelidir ki; sosyal hayatın katmanlarında “iktidar”dan münezze bir alan bulmak pek mümkün görünmemektedir.

Peki intibak süreci ve firar hakkında bir inceleme olarak kaleme alınmakta olan bu tezin sınırlarına çekildiğinde “iktidar” fenomeni ne anlam ifade etmektedir? Yukarıda da ifade edildiği gibi “iktidar” fenomeni sosyal hayatın her alanına nüfuz etmektedir ve bu metnin perspektifinde bu alanlar içerisinde en önemlisi politik alandır. Politik alandır çünkü politika iktidarın doğrudan icra ve tecrübe edildiği en merkezi noktadır. Ancak bu politik alandan kasıt bir ülkenin sınırları içerisinde cereyan eden politik yapı değil daha ziyade ülkeler arasında vuku bulan politik alandır. Bugün bu alandaki mücadelede en temel faktörler hiç kuşku yok ki, ekonomi ve ekonominin desteklediği bilim ile teknoloji ve bilim ile teknolojinin tesis ve teçhiz ettiği militer/askeri yapılarıdır.

Devlet anlayışında, küreselleşme ile birlikte çok ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Toplumsal, siyasal ve ekonomik şartlardaki değişim, dönüşüm ve gelişmeler özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde kamu yönetimlerini etkisi altına almaya başlamıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde “sosyal refah devleti” anlayışının da erozyona uğramaya başlaması, dünyada ve ülkemizde devlete ve buna bağlı olarak kamu yönetimine bakış açısını önemli ölçüde değiştirmiş, bu gelişmelerle birlikte uluslar arası ve ulusal alanda devlet sistemlerini ve etkileşim içerisinde oldukları toplulukları değişime zorlamıştır. Bu bağlamda, kamuda etkinlik arayışları değişik zamanlarda farklı uygulamalar aracılığıyla kamu yönetimi teori ve pratiğinde yansıma bulmuştur. Dolayısıyla, söz konusu değişim sürecinde iktidar ilişkilerinde yaşanan dönüşüm, bir karar alma yöntemi olarak yönetişimin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Tepeden inme ve kumandacılığa dayanan klasik

yönetim anlayışı, yerini aşağıdan gelen talepleri yönetimin üst katmanlarıyla buluşturan yönetişim anlayışına bırakmıştır.

1970’lerde “Kamu Yönetimi”, 1980’lerde “Kamu Politikası ve Yönetimi”, 1990’larda ise, yaşanan bu hızlı değişim sürecinin sonucu olarak “yönetişim” kavramı hakim olmaya başlamıştır. Bu dönemde artan küreselleşme ile birlikte dünya ölçeğinde ortaya çıkan fırsatlar ve sorunlar arasında denge noktasının bulunmasının devletin yeni görevlerinin başında gelmesi gerektiği, bu görevin etkin şekilde yerine getirilebilmesinin ise ancak iyi bir yönetişim yapısının kurulması ile mümkün olabileceği son zamanlarda her yerde dile getirilmektedir.

Artık önceden belirlenen bir ortak amacı gerçekleştirmek için, tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümü içinde, araçsal rasyonelliği ön plana alarak, yapan, üreten, bunun için kaynakları ve yetkileri kendilerinde toplayan yönetimden, önceden belirlenen bir yöne doğru değil, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştirecek, çok aktörlü, yerel, iletişimsel bir rasyonellik anlayışı içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetişim anlayışına geçilmektedir. Yönetimdeki bu anlayış elbette kamu kurumları için de aynı hızla ve benzer şekillerde değişiklik göstermektedir ki bu, askeri kurumların da yönetim şekillerinin değişime uğradığını ya da değişmesinin, çağı yakalayabilmek adına bir gereklilik olduğunu göstermektedir¹.

Günümüzde militer/askeri yapılar uluslararası iktidar mücadelelerinin olmazsa olmazı olarak ön plana çıkmaktadır. Bu minvalde Amerika, İngiltere, Rusya, İsrail, Çin gibi gelişmiş ülkelerin bu mücadeleyi üst düzeyde sürdürdükleri reddedilemez bir husustur. Ancak gelişmiş ülkelerin dışındaki ülkelerin de, metaforik düzeyde ifade edilirse, mevcut uluslararası iktidar ilişkileri piramidinde bir yer edinmek istediği aynı oranda reddedilemezliğe sahiptir. Bir başka ifadeyle her ulus mevcut uluslararası iktidar piramidinde piramidin zirvesini hedefler ve bu doğrultuda da kendi militer/askeri yapılarını güçlendirme gayreti içerisindedir.

Özellikle çok uluslu devletlerde, başka bir ifadeyle ulus-devlet modelinde temel özelliklerden biri olan zorunlu askerlik sisteminin başlangıcı Fransız İhtilali’ne dayanmaktadır. İhtilali takip eden yıllarda “*vatan tehlikede*” ve *halkın tamamı “vatan savunması”ndan sorumludur* biçiminde bir anlayış gelişmiştir: *Her birey vatan savunmasından sorumludur ve “millet” gerektiğinde “ordu”dur.* Dünyadaki diğer çokuluslu imparatorluklar gibi Osmanlı İmparatorluğu da 19. yüzyılda ulus-devlet modelinin ve ulus-devletlerin meydan okumalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Avrupa’da şekillenen ulus-devletler bir yandan siyasi ve askeri güç olarak çokuluslu imparatorluklar karşısında ciddi bir tehdit oluştururken, öte yandan gittikçe yaygınlaşan ve

---

¹ Olgun ÖNER (2011), Kamu Yönetiminde Hizmet Sunumunun Etkinleştirilmesi: İyi Yönetişim, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, s.1-2.

güçlenen ulusal hareketler imparatorlukların birliğini tehdit etmeye başlamıştır. İmparatorluklar da kendilerini yenilerken ulus-devlet yöntemlerini kullanarak bu meydan okumalara karşı koymaya ve direnmeye çalışmışlardır. Ulus-devlet modelinden kendi yapılarına uyarlamaya çalıştıkları başlıca özellikler anayasal sistem, vatandaşlık, zorunlu temel eğitim, zorunlu askerlik, nüfus sayımları, idari düzenlemeler gibi uygulamalardır ve modernleşme aynı zamanda imparatorlukların “ulusallaşma”sını beraberinde getirmiştir. Bu şekilde Fransız İhtilali’nden itibaren yaygınlaşmaya başlayan ulus kavramı ile birlikte “ordu-millet” kavramı ulus-devlet modelinin ayrılmaz bir parçası haline almıştır. Artık kral için değil, vatan için savaşan bu yeni ordu anlayışı 19. yy başlarında Napolyon’un başarılarının temel nedenlerinden sayılmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında ulusal birliğini sağlayan Almanya ve İtalya ordularının başarıları da bu modele bağlı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, zorunlu askerlik yalnızca güçlü bir ordu yaratma hedefi taşımamaktadır. Ulus-devlet modelinin getirdiği diğer önemli bir yenilik, farklı statülere bölünmüş tebaalıktan eşit vatandaşlığa geçiştir. Yani devleti oluşturan toplulukları (tebaa), aralarındaki eşitsizlikler ortadan kaldırılarak ortak bir anayasa önünde eşit hak ve görevlere sahip, kendini yaşadığı devletle özdeşleştiren vatandaşlara dönüştürmek amaçlanmaktadır. Askerlerin günümüzde dahi, görevleri boyunca aldıkları eğitimler de bunun göstermektedir².

Militer/askeri yapının tesisi ve güçlendirilmesi için gerekli olan ekonomik, bilimsel teknolojik vb hususlar yerine getirildiğinde ve dahası bütün bunlar stabil bir düzeye eriştirildiğinde dahi zafiyet kalemlerinden biri belki de en önemlisi olan asker-insan unsuru, her daim militer yapıda zafiyete yol açabilecek bir pozisyonda bulunmaktadır. Asker-İnsan her daim zafiyete yol açabilecek bir pozisyondadır çünkü “insan” düşünce tarihi boyunca hiçbir vakit tam olarak anlaşılammış ve izah edilememiştir. Bu minvalde sosyal bilimlerin alanında "insan nedir?" sorusuna verilmiş dört başı mamur bir cevap bulunmamaktadır. Her ne kadar “insan”ın biyopsikososyal bir varlık olduğu tanımlanan çalışmaların varlığı olsa da, insan davranışı üzerindeki belirleyici etmenlerin çeşitliliği, tek ve net bir cevabın bulunmasına imkan tanımamaktadır. Nitekim insan davranışlarını belirleyen çok genel ifadeyle iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki *filogenetik* yani evrimsel belirleyicilerdir. Günümüzde “genetik” olarak sık sık duyduğumuz bu kalıtsal yapı hem insan gelişiminin hem de davranışın en temel belirleyicisidir. İkinci olarak ise *ontogenetik* (bireyoluşsal) belirleyicilerden bahsedilmektedir. Bu belirleyiciler ise kişinin yaşam yeri, yaşam yerinin doğa koşulları gibi *fiziksel yaşam koşulları* ile yıllar boyunca organizmayı, içerden ve dışarıdan çevreleyerek etki eden *psikososyal yaşam koşullarını* kapsamaktadır³. Sosyal bilimlerin literatüründeki bu çeşitlilik hali insanı bir bilinmez ya da bir sorun haline dönüştürebilmektedir. Ulusların ekonomik bütçelerinin büyük çoğunluğunun harcadığı militer sistem aslında bir anlaşılmaazlığın ve sorunun üzerine inşa edilmektedir.

---

² Mehmet HACISALİHOĞLU (2007), Osmanlı İmparatorluğu’ndan Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş:Ordu Millet Düşüncesi,Toplumsal Tarih 164 (Ağustos 2007), s.58-61.

³ Orhan ÖZTÜRK ve Aylın ULUŞAHİN (2008), Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara, s.22-23.

Bir başka ifadeyle teorik düzeyde sosyal bilimlerin merkezinde yer alan “insan sorunu” militer hayat söz konusu olduğunda en temelde gündelik askeri pratiği sekteye uğratan bir problem olarak kendini göstermektedir. Sosyal bilimler kapsamında ifade edilirse “insan” kendisinin ne olduğunu bilmeksizin kendisi hakkında bir takım projeksiyonlarda bulunmakta ve daha sonra kaçınılmaz şekilde bu projeksiyonda meydana gelen sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Bu metnin perspektifinde bu projeksiyon militer sistemdir.

Yapay zekanın bir ihtimal olarak belirginleşmeye başladığı ancak henüz tatmin edici bir başarıya ulaşamadığı alanlardan biri de militer sistemdir; yapay zeka ürünü olarak tartışılmaya başlayan “robot-asker” projesi henüz militer sistemin personel ihtiyacını karşılayacak düzeyde değil. Bu nedenle militer sistemi ayakta tutacak ve işleyişi sağlayacak olan personel ihtiyacını karşılamak için geçerli tek ve biricik kaynak “insan” kaynağıdır. Ancak bu kaynak militer için bir takım sorunlar ihtiva etmektedir ve bu metnin odaklandığı sorun da militer sistemin işleyişinde aksaklıklara neden olarak militer sistemin bünyesinde zafiyete yol açacak olan *fırar* meselesidir.

Hızla gelişen teknoloji, insanlığın önüne yeni ufuklar açmaya devam etmekte ve teknolojiyi üreten ve etkin olarak kullanan ülkeler, dünyadaki gelişmelere yön vermektedirler. Teknolojinin sürekli ve süratli bir gelişim göstermesi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ileri teknoloji ürünü silah, araç ve donanımla donatılmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü çatışma alanında teknoloji, en önemli kuvvet çarpanı olmaya devam etmektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin envanterine ileri teknoloji ürünü harp silah, araç ve donanımları girdikçe bu silah, araç ve donanımların kullanımındaki etkinlik ve sürekliliğin sağlanması da büyük önem kazanmakta ve bunları kullanacak eğitimli ve nitelikli personele duyulan gereksinim gün geçtikçe artmaktadır. Bu durumda eski teknoloji, hantal ve sayıya önem veren kuvvet yapısı yerine, daha az sayıda ancak yüksek teknoloji ürünü silah sistemlerine sahip olmaya önem veren bir kuvvet yapısı ön plana çıkmaktadır. Kuvvet yapısı ise, askerlik sistemi ile doğrudan ilgilidir. Askerlik sistemi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her bireyi yakından ve doğrudan ilgilendirmektedir. Nitekim Anayasa'nın 72. Maddesi: “Vatan hizmeti, her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği kanunla düzenlenir.” hükmünü içermektedir. Mevcut askerlik sisteminin temelini, 1111 sayılı Askerlik Kanunu oluşturmaktadır. Ancak günümüze kadar uzun dönem, kısa dönem askerlik, yedek subay uygulaması, bedelli ve dövizli askerlik, kamu kurum ve kuruluşlarında askerlik, Millî Eğitim Bakanlığında öğretmen askerlik gibi standart olmayan uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar, toplumda sosyal adaleti olumsuz etkilemiş, kişilerin bedelli askerlik ve askerliğin kısaltılması konusunda bir beklenti içerisinde olmalarına neden olmuştur. Türk toplumu açısından askerlik sistemi, sosyolojik ve psikolojik boyutları ile T.C. vatandaşı olan herkesi ilgilendirmekte, olumlu ve olumsuz etkileri ile tüm ülkeyi etkileyebilmektedir. TSK'nın toplum nazarındaki saygınlığı, toplumdaki işsizlik oranı, suç işleme oranları, devletin ulusal çıkarlarının toplum tarafından benimsenip benimsenmemesi, vatandaşların aile mutlulukları, refah seviyeleri, ekonomik göstergeler, TSK'nın toplumu temsili, toplumun

eğitim seviyesi, aile yapısı gibi birçok konu askerlik sisteminden etkilenmekte ve askerlik sistemini etkilemektedir. Küresel, bölgesel, politik, bilimsel ve teknolojik gelişmelerdeki değişim hızı, ulusal güvenlik ihtiyacı ve askerî gücün ulusal güç unsurları içindeki önemi ile askerî kurumlarda değişim güçlüğü göz önüne alındığında TSK'nın yeniden yapılanmasına paralel olarak, etkin, verimli ve dinamik personel yapısının gelişimi gündeme gelmektedir. Dünyada uygulanan askerlik sistemleri başlıca, profesyonel askerlik sistemi ve zorunlu askerlik sistemi olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Her sistemin kendine özgü zorlukları, olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır⁴. Bu çalışmada, hangi sistemde olursa olsun karşımıza çıkan firar meselesinin ortaya konularak değerlendirilmiştir.

Firar, militer sistem için kronik bir sorundur. Savaş zamanlarında yoğunluğu artmakla birlikte firar, militer sistemler içerisinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Literatürde bir askerın firara teşebbüsünün altında yatan nedenleri kabaca şöyle formüle etmek mümkündür: (özellikle savaş zamanlarında) korku ve ölüm korkusu, hastalıklar, sıra hasreti, ekonomik sıkıntılar ile erzak ve giysi yetersizliği ve intibak sorunu. Bu metnin perspektifinde ele alınacak olan sorun "er ve erbaşların sivil hayattan militer/askeri hayata uyum sağlama/intibak süreci" ve oryantasyon sorunudur. Bu metin içerisinde bu sorun iki bölümde ele alınacaktır: Birinci bölüm uyum süreci, intibak ve oryantasyon meselelerinin teorik düzeyde irdelenmesi, ikinci bölüm ise firar konusu irdelenerek tarih içindeki yeri ve nedenleri belirlenip çeşitli birliklerde uzun dönem (12 ay) zorunlu askerlik görevini ifa ederken kısa süreli olarak askerlik görevinden firar etmiş olan er ve erbaşlarla yüz yüze görüşme yapılarak, firar etmelerine yol açan sebepler içerisinde "sivil hayat"tan "militar/askeri hayata" intibaklarını, uyum göstermelerini engelleyen nedenler analiz edilecektir.

Birinci bölümde intibak sorununun teorik çerçevesi oluşturulacaktır. Bu teorik çerçeveye göre er ve erbaşların askerlik görevlerinden kısa süreli firar etmelerinin temel nedenin "sivil hayat"tan "askeri hayata" intibak edememeleri veya bir başka ifadeyle uyum gösterememeleri olduğu tezi öne sürülecektir.

Hermeneutik olarak okunursa, militer hayatın kendine özgü kuralları ve bu kuralların tesis ettiği bir hayat akışı söz konusudur. Bu akışı belirleyen kurallar, hiçbir biçimde er ve erbaşlar tarafından değiştirilemez ve/veya esnetilemez. Militer yapının er ve erbaşlardan beklentisi, onların öncelikle acemilik süreleri içerisinde bu yapının "dili"ni idrak etmeleri ve buna koşulsuz itaat etmeleridir. Bir başka ifadeyle askerlik çağı gelmiş olan kişilerden beklenen askere gelmeden önce kendilerini koşulsuz şekilde bu militer dilin yeniden dizayn etmesine ve kendi diline uygun hale getirmesine imkan verecek bir bilinç ve psikolojiye bürünmeleridir. Aksi yönde seyreden bir bilinç durumu veya davranışın sergilenmesi militer hayatın akışında tolere edilemez aksaklıklara neden

---

⁴ Cengiz ÖZGÜN, Türkiye'nin Askerlik Sisteminin Tarihsel Süreç Bağlamında İncelenmesi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:3, Sayı:4.

olmaktır. Bu minvalde militer hayat, askerlerin bilinç ve özellikle de davranışlarını kendi dil oyunu istikametinde yeniden biçimlendirmektedir. Bu biçimlendirme süreci kusursuz bir disiplin için vazgeçilemez bir süreçtir. Bu biçimlendirmenin en etkili versiyonu İngiliz düşünür Jeremy Bentham tarafından formüle edilmiştir.

Bentham modern dönemde fabrikaların, orduların sistemli ve son derece randımanlı bir şekilde yönetilmesini sağlamak üzere panoptikon'u formüle etmiştir. Panoptikon bütünü gözetlemek anlamına gelir ve bizim için panoptikon'un temel çerçevesini çizmek yeterli olacaktır. Panoptikon'un alamet-i farikası *bir zihnin/düşüncenin bir başka zihin veya düşünce üzerinde egemenlik kazanmasını* sağlamaktır. Panoptikon bir metafor olarak Fransız düşünür Michel Foucault tarafından modern düşüncenin hakim disipline edici anlayışı olarak yorumlanmaktadır.

Bu disipline edici anlayışın ulaşmak istediği nokta bireylerin kendi düşünce sistemlerine göre düşünen özne'ler şeklinde yeniden dizayn edilmesidir. Modern düşünce sisteminin bu özelliği en belirgin şekilde militer hayat tarafından işlevsel şekilde kullanılmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, militer yapı askerlik çağı gelmiş bireyleri kendi "dil oyunu"na dahil etmekte ve bireylerin bu oyunun kurallarına azami ölçüde ayak uydurmasını beklemektedir.

Nitekim "dil" ve "diyalog" kavramının toplumsal iletişimin en önemli kavramları olduğu bir gerçektir. Ancak, bununla birlikte iletişim esnasında karşılaşılabilecek engeller de vardır. Örneğin;

- Önyargılar,
- Yanılgı/Aldatma girişimleri,
- İkna süreçleri,
- Sözsüz dil parçaları,
- Mekân etkisi,
- Kültürel unsurlar vb.

Önyargılar, toplumsal iletişimin önündeki en büyük olanaklardan ve engellerden birisini içermektedir. Olanaktır; zira gündelik hayat içerisinde insanların muhtelif konulara ilişkin önyargıları vardır ve bu önyargılar herhangi bir nesneye veya olguya nasıl yaklaşılacağını belirleyen bir mahiyete sahip olup iletişim sürecini hızlandırmaktadır. Bir iletişim sürecine başlamadan önce, muhatap hakkında sahip olunan bir önyargı, daha geniş anlamda sürecin yaşanmasına ve bilgi alışverişinin daha detaylı olmasını sağlamaktadır.

Aynı zamanda önyargılar, toplumsal iletişim sürecinde bir bariyerdir. Çoğunlukla önyargının bu yönü karşımıza çıktığından, kavram dillendirildiğinde zihinde olumsuz bir etki belirlemektedir. Zira, önyargıları her şeyin önünde tutmak, önyargı ve son yargı arasında bir fark olmaması için

çaba harcamak ve iletişim esnasında içinde “ben” olan cümleleri sıklıkla kullanmak karşımızdaki kişi veya kişilerle oluşturmaya çalıştığımız iletişim kanalını daraltmaktadır.

Bireysel düzeyde başlayan bu tarz önyargılar, özellikle kültürel kimlikler, cinsel yönelimler, sınıfsal varoluşlar, yoksullar veya yabancılar söz konusu olduğunda kimi zaman bir toplumsal düzey ile birleşebilmektedir. Bu bariyeri aşmak noktasında en önemli toplumsal iletişim araçlarının hoşgörü ve empati (Duygudaşlık) olduğu düşünülmektedir⁵.

Firar olgusunun militer sistemde varlığını sürdürememesi ya da en aza indirilebilmesi için bahsi geçen iletişim araçları dışında karşılaşılan direncin yani karşı duruşun da dilinin anlaşılması gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için ise firar eden askerlerin dünyasına nüfuz edilerek davranışlarının altında yatan sebeplerin araştırılmasına ve analiz edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma bu bakımdan, militer sistemin kendi dinamikleri, işleyişi ve topyekun yapısı üzerine refleksiyonda bulunma teşebbüsüdür. Bir diğer yandan da askerlik çağı gelmiş olan yükümlülerin kendilerini militer hayata nasıl hazırlayabilecekleri hususunda düşünme tarzıdır: askerlik çağı gelmiş olan er ve erbaşların militer hayata uyum sağlamaları için askerlik öncesinde ve askerlik görevleri süresince ne tür çalışmalar yapılabilir?

Bu çalışmada, militer yapıda önemli güç kaybına neden olan firar meselesinin bir zafiyete ya da suistimale yol açmaması, sevk ve idare anlamında bir krize sebep olmaması ya da bu tarz olaylarının yaşanmaması adına, yapılması ve yapılmaması gerekenlerin ortaya konularak intibak sürecindeki çalışmaların geliştirilmesine katkı sağlamak ve bu alanda yapılacak daha kapsamlı çalışmalara ışık tutmak hedeflenmektedir.

---

⁵ İç İşleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (2019), İletişim ve Toplum Dersi, Modül 4, Ders Notları, s.11.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UYUM/İNTİBAK KAVRAMLARI

Bilim insanları uzun yıllardır “bireyin davranışlarının, başka birey ya da gruplar tarafından nasıl etkilendiği” hususu üzerinde çalıştıkları bilinmektedir ve yapılan araştırma ve deney sonuçları ilginç veriler ortaya koymaktadır. Öyle ki bireyler üzerinde tutum değişikliğine sebep olabilecek kadar, hatta doğruların açıkça görüldüğü durumlarda bile grubun fikri aksi yönde iken bu aksi fikri savunabilecek kadar etkili olabilen “uyma” davranışının en temel sebepleri arasında *doğru olma* ve *sevilme* ihtiyaçları olduğu saptanmıştır⁶.

Bu çalışmanın amacı ise, uyma davranışının tutumlarımız üzerindeki etkisi bu kadar güçlü iken, konu askeri yetkeye uymaya geldiğinde firar davranışına sebep olabilecek sorunları ortaya koymaya çalışmaktır. Bunun için öncelikle uyum davranışının dinamiğinin anlaşılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

1.1. Uyum Kavramının Tanımı

Uyum en genel anlamda, bireyin çevreyle etkileşim yoluyla ve kalıtsal olmayan bir biçimde kendisini uyarlaması olarak ifade edilmektedir⁷. Bu uyarılama, tutum ve davranışlarda, bireyler arası yapıcı ilişkiler kurmak, stresli durumlarla başa çıkmak, sorumlulukları yerine getirmek vb. yaşam gerekleri ile etkili olarak baş edebilmeyi hedefleyen değişiklikler olarak açıklanabilmektedir. Sosyoloji ve sosyal psikolojide ise uyum, grup içerisindeki veya karşıt gruplarla arasındaki uyumu korumaya yönelik toplumsal süreç olarak tanımlanabilmektedir⁸. Başka bir deyişle, uyma davranışı, kişinin kendi görüşünü grubun görüşü doğrultusunda değiştirmesidir. Grup içinde doğrudan baskının olmadığı bir durumda, üyelerin kararları bir noktada birleşmekte ve birbirlerine daha çok benzemektedir⁹.

Bu bölümde üç temel uyma davranışı açıklanmaya çalışılacaktır. Bunlardan ilki “normlara uyma”dır.

⁶ Shelley E.TAYLOR, Letitia Anne PEPLAU ve David O.SEARS (2007), Sosyal Psikoloji, Çev.Ali DÖNMEZ, İmge Kitabevi, Ankara, s.216.

⁷ Selçuk BUDAK (2003), Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s.786.

⁸ BUDAK, 2003, s.786.

⁹ Ali ŞİMŞEK ve Ömer EROĞLU (2013), Davranış Bilimleri, Konya, s.461.

Normlara uyma, bir kişinin inanç ya da davranışlarını, grup standartlarıyla tutarlı olacak şekilde değiştirmesidir¹⁰. Burada normdan kasıt, grup kuralları ya da standartlarıdır. Grup kurallarına uymak, genellikle kabul görmek ve toplumsal uyum uğruna ödenen bedel olarak görülmektedir. Ancak diğer yandan, kişiler, bireyselliğe değer vermekte ve insanların kolayca inançlarının aksini yapmaya zorlanabileceklerinden de kaygı duymaktadır çünkü *herkes bunu yapmaktadır*. Bu konu üzerinde yapılan bazı araştırmaların sonuçları, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu araştırmalardan ilki, Muzafer SHERİF'in 1936 yılında yaptığı ve karanlık bir odada, tek bir ışık noktasının ne kadar mesafe hareket ettiğinin tahmin edilmeye çalışıldığı araştırmadır¹¹. Deneklerin, tek başlarına iken ışığın hareket mesafesini tahmin etmekte zorlandıkları gözlenmiştir. Nitekim Sherif, "otokinetik etki" adı verilen göz yanılsamasından faydalanmaktaydı. Yani, karanlık ortamda bakılan tek ışık noktası, durmasına rağmen hareket ediyormuş gibi görünmektedir. Deneyin devamında iki veya üçer kişilik gruplar oluşturulmuş ve ışık yeniden gösterilerek deneklerin, yeniden tahminde bulunmaları istenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların cevaplarının, bireysel tahminlerinden grup tahminlerinin ortalamalarına doğru kaydığı gözlenmiştir. Bu deneyde, belirsiz durumlarda kişilerin, tutarlı bireyler tarafından belirlenen normlara uyma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır ancak uyarıcı durum belirsiz değil de apaçık ve net olduğunda, insanların uyma davranışlarının nasıl olduğunu ortaya koymak için de, Solomon ASCH tarafından 1955'te bir deney yapılmıştır¹². Deneklere, üzerinde tek bir siyah çizgi bulunan bir kart ile üzerinde üç siyah çizgi bulunan ikinci bir kart gösterilmiştir ve ilk karttaki tek çizginin uzunluğunun, diğer karttaki üç çizgiden hangisine eşit olduğunu belirtmeleri istenmiştir. İlk iki denemede, ilk denek yüksek sesle yargısını ifade etmiştir ve diğerleri de sırayla kendi cevaplarını vermiştir. Yanıt da oldukça basit olduğundan aralarında bir anlaşmazlık gözlenmemiştir. Ancak üçüncü denemede ilk dört denek karta dikkatlice bakarak, yanlış olduğu açıkça belli olan bir yanıt vermişlerdir. Bu dört denek araştırmacının yardımcısı yani yalancı denektir ancak diğer deneklerin bundan haberdar değillerdir. Sonuçta beşinci sırada oturan birçok denek, şaşkınlıkla birlikte kendisinden önce verilen cevapların yanlış olduğundan emin olmasına rağmen yanlış yanıtı tekrarlamıştır. Başka bir deyişle, grubun yargısının yanlış olduğunu bile bile uyum göstermiştir¹³. Nitekim bir ifadede, uyum bireyin sahip olduğu özelliklerinin kendi benliğiyle içinde bulunduğu çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bu ilişkiyi sürdürebilmesi olarak tanımlanmıştır¹⁴.

Yapılan bu araştırmalar, insanların, başka insanların normlarına uyum göstererek onlar gibi davrandığını göstermektedir. Bu, bir tür baskıya boyun eğmek olarak da adlandırılabilir.

---

¹⁰ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.212.

¹¹ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.213.

¹² TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.214.

¹³ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.214.

¹⁴ Haluk YAVUZER (1996), Çocuk ve Suç, İstanbul, s.89.

Yani uyma yalnızca davranışta gözlenmektedir; içsel inanç, tutum ve duygularda değişiklik söz konusu değildir. Grup baskısı ortadan kalktığında, kişi, davranışsal olarak da öznel yargısına geri dönmektedir¹⁵.

Bireyler, bazen dünya görüşleri ve algılarıyla ters düşmesine rağmen uyma davranışı göstermektedirler. Birçok durumda bireyler, kişisel yargılarının doğru ve grubunkilerin yanlış olduğuna inandığı halde, herkesin önünde cevap vermeleri istendiğinde, başkaları gibi yanlış yanıtı vermektedir. Peki ama neden?

Uyum, kavramsal olarak olumlu ve sağlıklı olmakla birlikte, yaşamda var olabilmeyi, ilişkilerde anlaşmayı, birlikte hareket etmeyi, sorunları çözebilmeyi, grup içinde var olabilmeyi sağlamaktadır¹⁶.

Kişisel özgürlük ve bağımsızlığı vurgulayan *bireyci kültür*lerde, uyma davranışı, bireyin biricikliğine bir tehdit olarak algılanarak kişisel özgürlük ve kontrol kaybı olarak değerlendirilebilmektedir ancak toplulukçu kültürlerde, uyum, grupta bağlılığın bir göstergesi hatta ana babaya itaat, uygun davranış ve geleneklere saygının bir gereği olarak görülmektedir¹⁷.

Sosyal psikoloji araştırmalarında, iki ana sebepten dolayı uyma davranışı gösterildiği saptanmıştır. Bunlardan ilki *doğru olma isteği* (doğru olanı bilme isteği), diğeri ise *sevilme isteği*dir. Bir başkasının, yararlı bir bilgi sağlaması ile uyum davranışının gösterilmesi, aynı zamanda bilgisel etki olarak da adlandırılmaktadır. Uyma davranışı, bilgisel etkiye bağlı olduğunda, başka bir deyişle, birey, grup üyelerinin doğru olduğuna inandığı için uyum gösterdiğinde, genellikle davranış kadar düşünce ve tutumlar da değişmektedir. Ancak uyma, toplumsal kabul/onay isteği ile görüldüğünde buna kuralsal (normatif/normsal) etki denmektedir ve başkalarına açık olan (yalnız olmadığımız ve başkaları tarafından görülebilen) davranışlarda değişikliğe yol açmakta; görüş ve tutumlarda bir değişiklik gözlenmemektedir¹⁸.

Buraya kadar bahsi geçen normlara uyma davranışının ardından bir diğer temel uyum davranışımız “**açık isteğe uyma**”dır¹⁹. İnsanları etkileme yöntemlerinden biri, onlardan bir şey yapmalarını/yapmamalarını istemektir ve bazen görünürde hiçbir sebep yokken başkalarından gelen bu isteklere uyum gösterilmektedir ve bu isteklere uyum göstermeye de “açık isteğe uyma” denmektedir. Bu isteklere uymanın nedenleri üzerine yapılan bir araştırmada (Bertram Raven ve

¹⁵ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.215.

¹⁶ Arzu ÇAKAR, Sosyal İlişkiler ve Uyum, İstanbul, s.1.

¹⁷ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.215.

¹⁸ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.217.

¹⁹ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.223.

arkadaşları, 1959) insanların isteklerini kabul ettirmek için kullandıkları *altı güç kaynağı* modeli geliştirilmiştir. Tablo 1’de görülen²⁰ ve kişilerin açık isteklere uyum göstermesine sebep olabileceği değerlendirilen güçler, *ödül*, *zorlama*, *uzmanlık*, *bilgi*, *özdeşleme gücü* ve *yasal yetke* olarak belirlenmiştir.

Tablo 1: Altı Güç Kaynağı Modeli

Güç	Gücün Kaynağı	Örnek
Ödül	Olumlu bir çıktı sağlama ya da sözünü verme	Bir hafta boyunca dişlerini fırçalarsan seni sinemaya götüreceğim
Zorlama	Olumsuz bir çıktıya sebep olma ya da böyle bir çıktıyla tehdit etme	Dişlerini fırçalamazsan televizyon izleyemezsin
Uzmanlık	Özel bilgi ya da yeteneğe sahip olma	Diş hekimi sana günde iki kez diş fırçalamanı söyledi, o en iyisini bilir
Bilgi	İletinin ikna edici özelliği	Eğer fırçalamazsan dişlerin çürür ve ağrır, diş hekimi de dişlerinde oyuklar açmak zorunda kalır
Özdeşleşme Gücü	Bir başkası ya da bir grupta özdeşleşme veya onlar gibi olmak isteme	Ağabeyin her gün dişlerini iki kez fırçalar
Yasal (meşru) Yetke	Etkileyicinin istekte bulunma hakkı	Annenim ve dişlerini şimdi fırçalamanı istiyorum

Bu model, her bir gücün, kişinin durumu, statüsü, duygu durumu ya da mekan gibi bazı etmenlere göre değişiklik gösterse de, o kişinin açık isteğe uyma davranışı üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir başka araştırmada ise yukarıda bahsi geçen güçler dışında bazı ikna yöntemlerinin de isteğe uyma davranışı üzerinde etkili olduğu saptanmıştır²¹.

Tablo 2: İsteğe Uyum Sağlama Teknikleri

Teknik	Açıklamalar
Elini Veren Kolunu da Verir Tekniği	Önce küçük bir istekte bulunun, kişi buna uyduktan sonra daha büyük bir istekte bulunun
Ay'ı İste Yıldıza Razi Ol Tekniği	Önce çok büyük bir istekte bulunun, kişi reddetsin, sonra daha makul bir istekte bulunun
Zor Tarafını Sonraya Sakla Tekniği	Önce normal bir istekte bulunun ve kişiyi uymaya razı edin, maliyeti artırıcı ayrıntıları sonra ekleyin
Hepsi Bu Kadar Değil Tekniği	Önce oldukça büyük bir istekte bulunun, ardından bu isteği daha kabul edilebilir gösterecek ödüller sunun
Dikkatini Çek Tekniği	Hedefin reddetme kurulumunu bozup dikkatini çekecek, beklenmedik bir istekte bulunun

²⁰ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.226.

²¹ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.228.

Tablo 2’de görülen teknikleri kullanarak, kişilerin uyma davranışını ölçmeyi amaçlayan araştırmaların ortak sonucu, her bir tekniğin, farklı oranlarda olsa da uyma davranışını kesinlikle arttırdığı yönündedir²².

Bu çalışmada irdelenecek olan “fırar” konusu ile daha yakından ilişkili olduğu düşünülen üçüncü temel uyma davranışı ise “**yetkeye uyma**”dır. Yetkeye uyma, insanların, yasal yetkeden gelen emirlere itaat etmesi olarak ifade edilmektedir. İtaat, yetke konumunda bulunan kişilerin isteklerde bulunmaya hakkı olduğu inancına dayanmaktadır²³. Günlük yaşamda yasal yetkeye itaat genellikle uyuma hizmet etmekte ve düzgün, akıcı bir toplumsal işleve katkı sağlamaktadır. Ancak, bazen insanlar başkaları için zararlı ve kendi kişisel inanç ve değerlerine aykırı emirlere de itaat etmektedir. Sosyal psikoloji alanında çalışmaları bir klasik haline gelen Stanley Milgram’ın deneyleri, normal yetişkinlerin çoğunun bir araştırmacının emri doğrultusunda çaresiz bir kişiye yüksek voltta elektrik şoku verebildiklerini kanıtlamaktadır²⁴. Milgram bu araştırma bulgularını, normal insanlara, yasal ya da meşru bir yetkeden kaynaklı, güçlü bir durumsal baskıya hedef olduklarında, yıkıcı şeyler yaptırılabilceği şeklinde yorumlamıştır ve bu duruma “normallik denencesi” adını vermiştir²⁵.

“İtaat” için yapılan bir başka tanımda ise, bireylerin ya da grup üyelerinin, yetkeye uymamanın doğurabileceği sonuçlardan bazıları olan hor görülmek, alay edilmek vb durumlardan çekinerek uyma davranışı göstermesi ifade edilmektedir. Ayrıca uyan kişinin üzerinde, uyum gösterdiği kişi ya da grubun gücünü ve deneyimini hissettiğinde de itaat davranışı gözlemlenebileceği belirtilmektedir²⁶. Bununla birlikte itaatin bazı faydalarına değinilmektedir. İlk olarak kişilerin, kabul görme ve ödüllendirilme/cezalandırılmama güdüsünü doyurduğu ifade edilmektedir. Ayrıca itaat davranışının bir özdeşleşme süreci sonunda ortaya çıkabileceği değerlendirilerek uyum gösteren kişi için uyum gösterilenin bir cazibesi ve değeri olduğunun anlaşıldığı; bu durumun devam etmesi halinde, itaatin de devam edeceği belirtilmektedir. Bir diğer faydanın ise itaat eden kişinin, uyum gösterdiği durum, görüş vs.nin doğruluğuna inanması; astın, üstünün koyduğu sınırları benimsemesi olarak dile getirilmektedir²⁷.

İtaat davranışı en çok yetkeci yönetim tarzlarının olduğu gruplarda/kurumlarda gözlenmektedir. Yetkeci yönetim, otorite kurmayı ve ataerkilliği esas almaktadır. Yetkeci yöneticiye göre de yetkeye sorgulanmadan itaat edilmeli, boyun eğilmeli ve geleneksel değerlere

²² TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.231.

²³ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.232

²⁴ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.237.

²⁵ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.235.

²⁶ Muharrem VAROL (1993), Halkla İlişkiler Açısından Örgüt Sosyolojisine Giriş, Ankara, s.79.

²⁷ VAROL, 1993, age. s.80.

kesinlikle bağı kalınmalıdır. Bahsi geçen yöneticiler, astlarına genellikle korkutma politikası uygulamakta; onları baskı ve cezalandırma yolu ile ya da gerekli durumlarda zor kullanarak çalıştıran yöneticilerdir ve en büyük güçleri, disiplin yöntemleridir²⁸. Astlar her ne kadar bu yönetim şekline hoşlanmasalar da yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı yetkeye uyma yani itaat davranışı göstermektedirler.

Yaşam, canlı varlığın sürekli olarak çevresine uyum sağlama çabasıdır. Uyum dinamik bir süreçtir ve bireyin çevresinde yer alan değişikliklere karşı geliştirdiği tepkilerle sağlanır. Uyum düzeyi iki temel etmen tarafından belirlenmektedir. Bunlar:²⁹ Bireyin kişisel özellikleri ve çevresinde karşılaştığı durumlardır. Diğer canlı varlıklardan önemli farklılıklar gösteren insanın uyum düzeyinin değerlendirilmesi oldukça güçtür, çünkü insanın başarı ve yenilgisi, yalnızca temel biyolojik varlığını sürdürebilmiş olmasıyla ölçülemez; dünya içindeki kendine özgü yeriyle de değerlendirilmektedir.

Uyum davranışını açıklamaya çalışan bir başka kuram ise *Uyum Düzeyi Kuramı*dır. Bu kuram, (Helson, 1947), kişinin uyum sağladığı şimdiki koşulların, yeni uyarılmaların değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak kullanıldığını savunmaktadır. Kurama göre kişi, bu ölçütlere göre yeni uyarılmaların yarattığı duruma açıklamalar getirebilmektedir. Bireyin mutluluğu ise onun şimdiki koşullarını geçmiştekilerle karşılaştırmasına bağlı olarak değerlendirilmektedir. Yaşanılan olaylar, bu daha önceki ölçütlerden daha iyi ise birey mutlu olmaktadır. Ancak yaşanan bu iyi olaylar sürekli olursa bireyin mutluluk ölçütü yükselmekte ve sonuçta birey, daha sonra karşılaştığı yeni yaşam olayları için bu yeni ölçütü kullanmaktadır³⁰.

Görüldüğü üzere uyum davranışı her zaman araştırılan bir konu olmuş, hala üzerinde sayısız çalışma yapılabilecek bir derinliğe sahip bir olgudur. Buraya kadar bazı yaklaşımlardan yola çıkarak uyum davranışının daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Bundan sonraki bölümde ise uyum sürecinde kişinin karşılaşabileceği sorunlar ele alınmıştır.

1.2. Uyum Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

Uyum süreci, çevresel beklentilere uyum sağlamaya çalıştığımız etkinlikler ya da işlevler için kullanılan genel bir tabirdir. Bu süreçlere örnek olarak kişinin savunma mekanizmaları, dil becerileri, algı ve hayal gücü verilebilmektedir³¹.

²⁸ Uğur ERGİN (2008), Yetkeci Yönetim Tarzının Öğretmen Performansına Etkisi, İstanbul, s.18-19.

²⁹ Engin GEÇTAN (1995), Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar, İstanbul, s.63.

³⁰ Meltem GÜLER ve Ali DÖNMEZ (2011), Türk Psikoloji Yazıları 14(27), Türk Psikologlar Derneği, Ankara, s.39.

³¹ BUDAK, 2003, s.789.

Bu süreçte kişilerin duygu durumları daha değişken ve tepkileri daha abartılıdır. Kişi yeni stresör ya da stresörlerle karşılaşmıştır ve bir nevi kendini sınamaktadır. Böyle bir durumdayken, uyum sağlama yöntemleri bazen yetersiz kalmakta ve uyum sorunları denilen sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Uyum bozuklukları, DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabında, tetikleyici etkenin ağırlığı ya da yoğunluğu ile orantısız, belirgin bir sıkıntı ve toplumsal ya da işle ilgili alanlardaki işlevsellikte ciddi düşüşün gözlemlendiği bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır³². Bu problemin yaşanmasına sebep olabilecek başlıca etmenler ise rol çatışmaları, yeni karşılaşılan kurallara uyum sağlamada zorluk, alışkanlıklardan kaynaklanan sorunlar ve problem çözme becerilerinin gelişmemiş olmasıdır. **Rol çatışması**, genel anlamda, kişinin, bir davranış düzlemi içerisindeki rolünü benimseyememesinden ya da davranış düzlemleri değişirken kendi davranışlarının değişime ayak uyduramamasından kaynaklanan çatışmalar olarak tanımlanabilmektedir³³. **Yeni kurallar** karşısında yaşanan uyum sorunu ise genellikle kuralın gerekliliği, amacı, işe yarayıp yaramadığı gibi hususların, kişinin kendi davranış ve hayat akışı penceresinden değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum özellikle kişi, içerisinde bulunduğu ortamı ya da durumu henüz tanımadan değerlendirme yaptığında meydana gelmektedir. **Alışkanlık**, bir eylemin sık sık tekrarlanması sonucunda neredeyse otomatik bir hal alan ve kolayca, çaba sarf etmeden gerçekleştirilebilen, kalıcı bir öğrenilmiş davranış yapısı olarak tanımlanmaktadır³⁴. Bu davranış yapısı hem fiziksel hem de duygusal, tutumsal, algısal vb. olabilmektedir ve zaman, enerji tasarrufu sağlamaktadır. Dolayısıyla yeni karşılaşılan ortamların ya da durumların, kendine özgü yapıları ve gerekleri olduğunda kişi, alışkanlıkları dışında yeni davranış şekilleri geliştirmekte zorlanmaktadır. Kişinin **problem çözme becerilerinin** gelişmişlik düzeyi de uyumu etkileyen başlıca faktörlerden bir diğeridir. Problem çözme becerisi, belirli bir durumla başa çıkabilme için etkili seçenekleri oluşturmayı, birini seçmeyi ve uygulamayı içeren bilişsel ve davranışsal bir süreçtir. Problemlerin ve çözüm yaklaşımlarının dinamik oluşu sürekli değişmeye yol açmaktadır. Problem çözme becerisi, bilgi edinmede esastır. Bilgi de, yaşantı edinme, yaşantıları geliştirme ve yeniden düzenleme açısından araçtır. Bunun oluşmasında ise kişinin problemleriyle etkili bir biçimde baş etme konusunda kendini değerlendirmesi oldukça önemli rol oynamaktadır. Öyle ki, problem çözümede olumlu benlik algısına sahip olan kişiler, gerçek problemleri çözümede çok daha başarılı olmaktadır. Çünkü "ben problemlerimle baş edebilirim, bu problemler başa çıkılmayacak korkutucu şeyler değil, bunlarla baş edebilmek büyük ölçüde bana bağlı" vb. düşünceler içinde problemlerine eğilen, akılcı bir bakış açısıyla yaklaşan kişinin, başlı başına bu yaklaşımı bile, daha sağlıklı düşünebilmesini ve etkili çözümleri bulabilmesini sağlamada yardımcı olmaktadır³⁵. Ancak

³² Amerikan Psikiyatri Birliği (2014), Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-V), Çev.:Köroğlu, E., Hekimler Yayın Birliği, Ankara, s.154.

³³ M.Şerif ŞİMŞEK, Tahir AKGEMCİ ve Adnan ÇELİK (2008), Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış, Gazi Kitabevi, Ankara, s.333.

³⁴ BUDAK, 2003, s.46.

³⁵ Çavuş ŞAHİN, Dergipark.gov.tr/download/article-file/31408, Problem Çözme Becerisinin Temel Felsefesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2004, Sayı 10.

benlik algısı negatif olan ve problemlerini sağlıklı yollarla çözmeye çalışmayı öğrenememiş kişilerde ciddi uyum sorunları ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda, ayrıca, stres düzeyimiz, onu kontrol edebilme gücümüzü aşabilmektedir. Bu noktada, olumlu ve anlamlı zorlanmaların yerini sağlık, motivasyon, verimlilik, enerji ve mutluluğu olumsuz yönde etkileyen bir zorlanma almaktadır. Bunun sonucunda da, gerek iş ve aile hayatında, gerekse sosyal ve özel hayatta ciddi problemler yaşanmaktadır. Stresin hissedilen/algılanan bu düzeyine de “*olumsuz stres düzeyi*” denmektedir. Stresin uzun sürmesi ya da beden tarafından kontrol edilememesi durumunda ciddi sağlık problemleri ile de karşı karşıya kalınmaktadır. Bunlardan en sık gözlemlenenler sindirim problemleri, deri döküntüleri, egzama, ürtiker, ülser, astım, tansiyon, şeker hastalığı, psikolojik bozukluklar, davranışsal bozukluklar (öfke kontrol problemleri, iletişim sorunları, uyum güçlükleri, bilişsel karmaşa, madde kötüye kullanımı ya da bağımlılığı vb.) olarak sıralanmaktadır. Genel stres düzeyinde;

- Sürekli bir gerginlik,
- Sürekli gerilmekten yorulmuş kaslar ve hızlı nefes alıp verme,
- Sık sık esneme,
- Kalp çarpıntısı,
- Alıngan tavırlar sergilemeye başlamak,
- Artan bir öfke duygusu,
- Olağanın dışında ciddi bir yorgunluk hissi gibi belirtiler gözlemlenmektedir.

Ancak orta düzey stres belirtileri arasında;

- Olumsuz duyguları kontrol edemeyecekmiş hissi,
- Artan öfkenin artık dışarıya vurulmaya başlanması,
- Tedirginlik düzeyinde artış,
- Çoğu günler genel bir bıkkınlık duygusunun hissedilmesi,
- Artan unutkanlık,
- Problem çözme becerilerinin gerilemesi,
- Dikkat problemleri,
- Çöküntü hali ve
- İnsanlardan uzaklaşmak yer almaktadır.

Stresin daha uzun ve yoğun yaşandığı dönemlerde ise,

- Aile bireyleri, arkadaşlar ya da iş arkadaşları ile ilişkilerde yıkıcı değişimler gözlemlenebilir,
- Kendine ya da çevreye zarar verme düşünceleri ortaya çıkabilir,

- Ağır depresyon eşlik edebilir,
- Verimlilikte ciddi düşüşler yaşanabilir,
- Tarafsızlık kaybedilebilir ve
- Hem fiziksel hem de zihinsel sağlık problemleri ortaya çıkabilir.

Stresin sağlığı tehdit eden belirtileri şu şekilde başlıklandırılabilir:

- Fiziksel Belirtiler (göğüs ağrısı, nefes almada güçlük, yüksek tansiyon, baş dönmesi, aşırı terleme, yorgunluktan halsiz düşme, düzensiz kalp atışı, kalp sıkışması, kusma, sindirim bozukluğu, kabızlık vb.),
- Zihinsel Belirtiler (kafanın karışık olması, zaman, mekan ve içinde bulunduğu topluma uyumsuzluk, dikkat problemleri ve karar vermede güçlük, problem çözme yeteneğinin azalması, sorun odaklı bakış açısı, unutkanlıkta artış vb.),
- Duygusal Belirtiler (kontROLSÜZ öfke, aşırı üzüntü hali, yoğun korku/panik, abartılı duygulanmalar vb.),
- Davranışsal Belirtiler (ağlama nöbetleri, tehdit karşısında kontrol edilemeyen kahkahalar, önemsiz konularda bile aşırı öfkelenme ve ani çıkışlar, uykusuzluk ve sürekli uyuma isteği, kas krampları, diş sıkma, yeme alışkanlıklarında değişim, çevreye zarar verme, madde kullanımı vb.) ve
- Psikolojik Belirtiler (ruhsal bozukluklar, depresyon, uyumsuzluk vb.).³⁶

Bahsi geçen tüm bu zararları ortadan kaldırmak ve stresi, gelişimimiz için bir araç olarak kullanmaya başlamak için stres yönetimini, onunla mücadele esaslarını bilmek gerekmektedir. Özellikle askerlik ortamı gibi formal ve kuralların esneme payının bulunmadığı ortam ve durumlarda, bu konu daha da önem arz etmektedir.

---

³⁶ KKK Personel Başkanlığı, 2007, s.2.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ASKERÎ YAŞAMIN ÖZELLİKLERİ

Askerliğin ve ordunun tanımına geçmeden önce, devlet kavramını bilmek ve askerlerin bu sistemdeki yerlerini bilmek gereklidir. Çünkü, orduya yeni katılan birey, devlet ile bir iletişim haline geçmiştir.

2.1. Devlet Kavramı

Tarih boyunca birçok devlet tanımı yapılmış olup “Politika, Devlet ve Yasalar” isimli eserinde Eflatun;

Devlet ile o devletin sınırları içerisinde yaşayan kişilerin bir takım karşılıklı ve sürekli ilişkileri vardır. Devleti yapay, suni bir düzen, bir yapı sanmak yanlıştır. Kişinin vatandaş olarak devlet içinde kendine özgü bir varlığı olmalı, görevler bölüşümünde üzerine düşeni yapmalı, öteki vatandaşlarla birlikte çalışmalıdır. Kişiler gibi devletin de bir takım gerekli ihtiyaçları vardır. Bunları sağlamak için özel organlardan, savunmasına ve iç düzeninin kurulmasına yarayacak ihtiyaçlardan yararlanacak, gereğinde zora başvuracak bir hükümeti olacaktır.³⁷

Eflatun’a göre bir devlette; besleyenler (halk), koruyanlar (savaşçılar), öğretenler (yöneticiler) olmak üzere üç ana unsur olmalıdır.³⁸ “Devletin nihai amacı ise herhangi bir dış yararı güvence altına almak değil, yurttaşlarını erdemli yapmak ve onlara erdemli bir yaşayış sağlamaktır.”³⁹

Aristoteles ise, Politika isimli eserinde, sağlıklı bir devlet ve toplum yapısının oluşturulması için öncelikle mülkiyet düzeninin sağlam yasalara dayandırılmasının gerekliliği üzerinde durmakta, daha sonra siyasal yönetim ve anayasal düzen üzerinde temel bir değer olarak uzun açıklamalarda bulunmaktadır.⁴⁰

---

³⁷ 1961 Anayasasına göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu, Ankara: İ.Ü.S.B.F. Yayını, S.9: aktaran, ÜZEL, 2008, s.7.

³⁸ EFLATUN, (1973), Devlet (Çeviren: Pertev Naili BORATAV), İstanbul: Hürriyet Yayınları, s.64

³⁹ Kabilelerden Küreselleşmeye Uluslar arası İlişkiler Düşüncesi, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s.46: aktaran, ÜZEL, 2008, s.8.

⁴⁰ Modern Devlet ve Güvenlik, İstanbul: IQ Yayıncılık, s.31: aktaran, ÜZEL, 2008, s.9.

Devlete ilişkin bazı tespitler yapmak gerekirse; devlet ne tek başına hukuki, ne politik, ne de ekonomik bir varlıktır. Devlet, çok yanlı ve çok yönlü bir sosyal varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. İkincisi de, devletin insan toplumlarının belli bir gelişimi sağladıktan sonra karşımıza çıkmış olmasıdır. Ortak yararları ve karşılıklı ilişkileri nedeniyle bir topluluk hâlinde yaşamayı seçen insanlar, toplumu oluştururlar. İşte bu toplumda, her ne sebeple olursa olsun, bireylerin tümünün itaatini sağlayan bir üstün otorite belirir ve varlığını kabul ettirirse devlete giden yol açılmış demektir⁴¹. Artık sosyal yapı, bir siyasal yapıya dönüşmüştür. Sonuç olarak devlet, insanoğlunun icat ettiği ilginç bir cihaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan devlet, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimidir ve siyasal bir organizasyondur⁴².

Devletin oluşması için Nüfus, Ülke, Şahsiyet ve Egemenlik unsurlarının bir arada bulunması gerekmektedir, çünkü her topluluk devlet olamamaktadır. Bu unsurları da kısaca değinmek gerekirse;

2.1.1. Nüfus (Ulus)

Devletin maddi unsuru olup devletin oluşması için insana ihtiyaç vardır. Burada önemli olan husus değişik inanç ve düşüncelere sahip insanlardan oluşan nüfusun devlet kurma amacı etrafında birleşebilmeleridir. Devleti ancak devlet olarak bir araya gelmek isteğiyle örgütlenmiş, diğer toplumlar karşısında tam bağımsız yaşayabilecek düzeye ulaşmış, bağımsızlık bilincine erişmiş ve kendi içinde bir bütünlüğe sahip olan nüfus yığınlarında görebiliriz. Bu nitelikleri taşıyan insan topluluklarına ya da toplumlara ise ulus ya da millet denir.

Millet kavramı, birbirlerine bir takım bağlarla bağlanmış insanlardan oluşmuş, sadece belli bir ülkede, belli bir dönemde ve belli bir devletin egemenliği altında yaşamakta olan insanları değil aynı zamanda geçmiş ve gelecek kuşakları da kapsayan soyut bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır⁴³.

2.1.2. Ülke

Devletin oluşmasında rol oynayan unsurlardan biri, devletin insan unsurunu oluşturan topluluğa maddi varlığını sağlayacak olan sınırları belirli bir toprak parçasının varlığıdır⁴⁴. Belli bir toprak üzerine yerleşmiş olmak devletin varlığı için en önemli koşullardandır. Ülke olmaksızın bir

---

⁴¹ Yahya K. ZABUNOĞLU (2015), Devlet Kuramına Giriş, Ankara, s.30.

⁴² Server TANİLLİ (1993), Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, İstanbul, s.9.

⁴³ İç İşleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (2019), İletişim ve Toplum Dersi, Modül 2, Ders Notları, s.8.

⁴⁴ ZABUNOĞLU, 2015, s.84.

devletin kurulabilmesinin imkanı yoktur. Diğer taraftan ülke, devletin iç ve dış ilişkilerinde varlığının ve egemenliğinin gerçekleşme alanını oluşturur. Dolayısıyla, ülke unsuru olmaksızın bir devlet düşünülemez. Tarihi ve kültürel bakımlardan belli bir toprakta var olmamış insanların bir devleti meydana getirebilmesi imkansızdır. Ülke, bir devletin üzerinde egemen olduğu, belirli sınırlarla çevrili coğrafi bir alan olarak da tanımlanabilir.

Ayrıca devletin ülke unsurunu ifade etmek için kullanılan “vatan” kelimesi kullanılmaktadır. Ülkeyi ifade eden “vatan”, ülke kavramından farklı olarak türdeş bir insan topluluğunu (ulus) barındıran türdeş bir coğrafi bütününden oluşmaktadır. Vatan, ulus ve devlet varlığı içinde yer alan ülke unsurunun “ulus” olgusuyla doğrudan ilişkilidir. Bu ilişki ideolojik bir ilişkidir. Hatta vatan kavramı, kendisinin üzerinde yaşadığı ulusça adeta kutsallaştırılmıştır. Bu kutsallaştırma maddi bir alan olan ülkeyi devletle ve milletle bağlantılı hâle getiren bir “vatan” konumuna çıkartır.

2.1.3. Şahsiyet

Devlet de, hukuki anlamda bir şahıstır. Hukuk önünde devlet kurduğu kamu hukuku tüzel kişilikleri aracılığıyla hak sahibi olur. Devlet yaşamında bir devamlılık söz konusudur ve siyasi rejimler değişse bile varlığı devam eder.

Devlet, ülkesi üzerindeki kişi ve gruplardan oluşan bir bütün olmasına karşın varlığı bu kişi ve grupların varlığından soyut olarak ele alınmalıdır. M. Foucault'nun deyimiyle devlet karma bir gerçeklikten ve mitleştirilmiş bir soyutlamadan başka bir şey değildir.⁴⁵ Devleti oluşturan tüm unsurlar (ülke, insanlar, yöneticiler) somut olmasına karşın bunların toplamında karşımıza çıkan şey bir soyutlamadır. Günlük yaşamda insanlar doğar, ölür; dernekler, şirketler, siyasi partiler kurulur, dağılır; yöneticiler değişir fakat devlet bütün bu değişikliklerden bağımsız olarak varlığını sürdürebilmektedir. Bu durum, devletin kendisini oluşturan kişilerden -ve özellikle onu yönetenlerden- ayrı bir kişiliği olduğu görüşünü doğurmuştur. Ancak devlet bir gerçek kişi değil, tüzel kişidir.

Devletin tüzel bir kişiliğinin kabulü devletin sürekliliğini (devamlılığını) sağlaması açısından önemlidir. Devlet, birçok organizasyondan oluşmasına rağmen bu organizasyonlardan farklı olarak varlığını sürdürmektedir.

---

⁴⁵ Christopher PIERSON (2000), Modern Devlet, Çivi Yazıları, İstanbul, s.20.

2.1.4. Egemenlik

Egemenlik bir üstün gücü, bir üstün yetkiyi anlatmaktadır. Zorlayıcılık niteliğine sahip devredilmez, temsil edilmez, bölünmez ve yanılmaz bir üstün iradedir.⁴⁶

Jean Bodin tarafından (1576) "Devletin Altı Kitabı" adlı eserde ilk defa egemenlik kavramı tanımlanmıştır. Bodin'in egemenlik tanımı "klasik egemenlik anlayışı" olarak kabul edilmiş, ancak günümüzde bu tanım geçerliliğini kaybetmiştir. Bodin, devleti "ailelerin ve onların ortak varlıklarının egemen güç tarafından adaletle yönetimi" şeklinde tanımlayarak "egemen güç" kelimesini devlet tanımının içine dahil etmiştir. Egemenlik ise, "yurttaşlar ve uyruklar üstünde yasayla kısıtlanmamış en üstün iktidar"dır⁴⁷.

Aristo, "Politika" isimli eserinde, egemenliği bir üstünlük olarak ele almış, üstünlüğün (egemenliğin) yasalara tanınması gerektiğini yazmıştır. Jean Jaques Rousseau, "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinde, egemenliğin hukuki ve felsefi bir anlam ifade ettiğini belirtmektedir. Ona göre; "nasıl ki yaratıcı her insana, organları üzerinde mutlak bir iktidar veriyorsa, sosyal sözleşme ile oluşan sosyal bütünün de tüm üyeleri üzerinde mutlak bir iktidarı vardır. Bu bütünün iradesi, genel iradedir. İşte, genel irade ile belirlenen bu iktidara egemenlik denilmektedir."⁴⁸

Tarihin her döneminde, devletlerin temel kaygılarından biri; ülkelerini dış tehlike, tehdit ve saldırılara karşı kendi egemenlik alanını korumak olmuştur.

Hiçbir devlet; kendi egemenliği altındaki topraklarda, başka bir devletin ya da topluluğun kendi varlığını ortadan kaldırarak egemen olmasına izin vermez. Çünkü dış egemenlik denilen bağımsızlığın ortadan kalkması ile devletin varlığı da ortadan kalkacaktır. Ülkenin bağımsızlığının devamlılığı 'Milli Savunma' olarak adlandırabileceğimiz devlet fonksiyonu ve bu fonksiyonun örgütlendirildiği kurum olan 'Silahlı Kuvvetler' aracılığıyla yerine getirilmektedir.⁴⁹

Devlet dediğimiz bu sistemin ve bu dinamiklerin içerisinde, Silahlı kuvvetler ise; bir devletin bağımsızlığını, ulusal sınırlarının bütünlüğünü, devletin varlığı ve anayasal düzenini her türlü iç ve dış tehdit ve saldırılara karşı korumak üzere kurulmuş, her an hazır durumda bulunması gereken düzenli ve devamlı devlet gücüdür. Silahlı kuvvetler, barışta ve savaşta; gücü, varlığı ve ağırlığıyla

---

⁴⁶ Nurettin AKMAN (1991), Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma, Ankara: Genelkurmay basımevi, s.7: aktaran, ÜZEL, 2008, s.9.

⁴⁷ İlhan AKIN (1987), Kamu Hukuku, İstanbul, s.93.

⁴⁸ AKMAN, a.g.e., s.8: aktaran, ÜZEL, 2008, s.9.

⁴⁹ Mustafa ERDOĞAN (1990), Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak-Aralık 1990, 45(1-4), 309.

iç ve dış politikaya sağlam bir dayanak teşkil eder, caydırıcılık ve etkinlik sağlayarak haklılık kazandırır.⁵⁰

Bununla birlikte, askerlik ortamı ve askeri kurumlar temelinde, belirli bir amaç doğrultusunda önceden planlanmış ve bilinçli olarak oluşturulan ilişkiler topluluğunun gözlemlendiği formal örgüt yapısına örnek teşkil etmektedir⁵¹. Yasal güç yani otorite, temel yapı taşlarından biridir, yasalarla desteklenmektedir ve bundan dolayı asların, üstlerden gelen emir ve komutlara uymak için kendilerini mecbur hissetmeleri söz konusudur⁵². Ancak sınırları kesin bir şekilde çizilmiş olmasına rağmen kişilerin sivil hayatlarına da dokunabilecek bir çok becerinin de kazanılabileceği bir kurum, bir disiplindir askerlik. Bu durumu en güzel özetleyen söylemlerden biri, Prof.Dr. Afet İNAN'ın kalemiyle Medeni Bilgiler ve M.K. ATATÜRK'ün El Yazıları kitabında yer bulmuştur:

Asker ocağı, örgütüyle, millet ve hükümetin güvenine sahip, bilim ve ahlâkça yüksek, özveri fikirleri ve özellikleri ile belirgin, görev aşkıyla dolu subay kurullarından oluşan eğitim kurullarıyla, milletin yetişmiş gençlerini yalnız askerlik açısından değil bilgi açısından da eğiten ve yetiştiren bir okul, bir eğitim ocağıdır. Bu ocakta vatandaşlar, eşitliği öğrenirler; cesaret ve girişim fikirlerini geliştirirler. Bu ocakta bütün vatandaşlar, hep aynı toprağın evlâdı olduklarını en iyi duyarlar. Bütün vatandaşların millet ve memlekete faydalı ve yararlı olmak gereği, orada en iyi anlaşılır. Vatandaşlar, milletin değerli, kuvvetli ve yüksek uygarlıklı olabilmek için biricik koruyucunun ordu olduğunu ve yine milleti dünya karşısında saygıya lâyık bir durumda tutan biricik aracın ordu bulunduğunu en iyi ordu içinde öğrenir. Japonya, ancak çarlıkta Ruslara karşı kazandığı zaferle uygarlığını Avrupalılara onaylatabilmişti. Bağımsızlık zaferimiz olmasaydı milletimizin maddî ve bilhassa manevî varlığı, bugün tarihe karışmış olacaktı. Bir milletin yükselmesi için bilim, sanat, fikrî ve ekonomik ilerlemeler ne derecede önemli ise, ordu da bu öneme paralel önemde görülmelidir. Geçmişte nice yüksek uygarlıklar görülmüştür ki, korunma ve savunulmasında kusur edildiği için, istilâlar altında çiğnenmiş ve yıkılmıştır. Bir yenilgiden sonra, ordunun kıymet ve gerekliliği kolay anlaşılır. Mağlubiyetten ders alan böyle bir millet, dört elle orduya sarılır. Fakat ordunun önemini anlamak için mağlubiyet deneyimi geçirmeyi beklememelidir. Bir millet için takdire değer olan şudur ki, galibiyetten sonra hiç gurur göstermeyerek ve düşmanı önemsiz görmeyerek ordusunun eksiksiz oluşuna çalışır ve çocuklarını, askerlik görevini özveriyle yapabilecek yüksek duygu ve yetenekte yetiştirir.⁵³

Askerlik süresince, genç bireylere bölük ve kışlalarda verilen eğitimler dışında, gün içinde askerlerin karşılaştıkları aşamalı yapının toplumsallaşmaları üzerindeki etkisi de oldukça önemlidir. Bu konuyla ilgili en önemli açıklamaları yapanlardan biri Dekker'dir. Dekker tarafından açıklık getirilmeye çalışılan konu kasıtlı ve kasıtsız, başka bir deyişle amaçlı ve amaçsız toplumsallaşma ayrımıdır. Bir katılımcının siyasal bilgi, düşünce, tutum, davranışsal niyet ve beceri ile diğer katılımcının davranışsal kalıplarını etkilemeye kalkışması kasıtlı toplumsallaşma için örnek verilebilmektedir. Kasıtsız toplumsallaşma ise bir katılımcının başka birini doğrudan etkilemek

⁵⁰ Suat İLHAN (1987), Harp Yönetimi ve Atatürk, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi:5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.8.

⁵¹ Mehmet Şerif ŞİMŞEK (2010), Yönetim ve Organizasyon, Eğitim Akademi Yayınları, Konya, s.146.

⁵² ŞİMŞEK, 2010, s.189.

⁵³ Afet İNAN (1998), Medeni Bilgiler ve M.K.ATATÜRK'ün El Yazıları, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.122-123:aktaran, www.atam.gov.tr/duyurular/milli-savunma-ve-askerlik-sanati.

istemeden uyguladığı durumlarda söz konusudur. Bir öğretmenin öğrencilerini gelecek seçimde oy kullanmaya ikna etmeye çalıştığı bir sosyal bilimler sınıfı kasıtlı toplumsallaşmaya örnek olarak verilebilir. Kasıtsız toplumsallaşma için ise, genç bir bireyin, parlamento üyelerinin oy verenlerin istediklerini ciddi manada dikkate almadığını düşündükleri açık olan, iki insan arasında geçen bir tartışmayı kasıtsız olarak/istemeden duyduğu bir durum örnek olarak düşünülebilir. Günümüze bile toplumsallaşmanın hangi şeklinin (kasıtlı veya kasıtsız; doğrudan veya dolaylı) genel olarak daha fazla etkili olduğu kesin olarak ortaya konulamamıştır ancak siyasal yönelimlerin bazı türlerinin doğrudan siyasal öğrenme, bazılarının ise toplumsallaşmanın dolaylı şekilleri vasıtasıyla kazanılmış olması büyük bir olasılıktır. Örneğin, kişinin siyasal bir partiye betimlenmesi bireye muhtemelen sosyal çevresi (ailesi, yakın arkadaşları, mensubu olduğu gruplar vs.) tarafından doğrudan iletilmiştir.⁵⁴ Doğrudan kasıtlı siyasal toplumsallaşmanın, siyasal bilgi ve propaganda sunan televizyon ve radyo programları, gazetelerin siyaset ile ilgili kısımları, siyasi kitaplar, siyasal içerikli güncel müzikler vb. kaynaklar tarafından oluştuğu kabul görmektedir. Diğer medya mesajlarının ise kasıtlı olmayan doğrudan ve dolaylı siyasal toplumsallaşmaya katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Amaçlı doğrudan ve dolaylı siyasal toplumsallaşma; uygulamalı/görev başı eğitimleri, özellikle genç personel için öngörülen gündüz eğitimleri ve sendikalar tarafından yürütülen eğitim programları kapsamında gerçekleştirilir. Doğrudan kasıtsız siyasal toplumsallaşmanın, mevcut olan karar alma yapısını ve sürecini kabullenmesi amacıyla çalışanlara yapılan baskından kaynaklandığı varsayıldığında; kabullenme, bireyin sadece işini devam ettirmek maksadıyla değil; ayrıca kariyer basamakları boyunca yukarıya tırmanmak arzusu tarafından da teşvik edilmektedir. Kasıtsız dolaylı siyasal toplumsallaşma ise var olan üretim yapılarına ve süreçlerine riayet etme hususundaki baskılar yoluyla gerçekleşmektedir. Buna örnek olarak, fabrikalardaki çalışmalarda verimliliğe riayet etmek, değişiklik yapma arzusu, zamanı ayırmasama gibi davranışlar güçlendirilmek istenmekte; okul gibi fabrikaya da siyasal ve psikolojik yabancılaştırmanın bir kaynağı gözüyle bakılmaktadır.⁵⁵ Doğrudan ve dolaylı siyasal toplumsallaşma süreçleri ile ailede, daha çocukluk evresindeyken bile karşılaşıldığı söylenebilir. Şöyle ki; aile bireyleri bazen, bazı siyasal değerleri ya da tutumları bilinçli (bilerek, kasıtlı) olarak çocuklarına aktarabilirken, bazen de çocuklar aile ortamındayken, kendiliklerinden bu konular hakkında bilgi edinebilirler. Çocuğun bu türden toplumsallaşması süreci de doğrudan ve dolaylı siyasal toplumsallaşmaya örnek olarak verilebilir.⁵⁶

Birçok kişi askerlik görevinin, özellikle de bireyler, gönüllü olarak ve genç yaşta askere gittiklerinde, onların siyasal bilgi ve davranışları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Askerlik görevine başlayanların da hizmet süresi boyunca, kasıtlı ve kasıtlı

⁵⁴ Henk Dekker, "Political Socialization Theory and Research", H. Dekker (eds.), in Politics and the European Younger Generation, European Studies I, Oldenburg 1991, s. 30: aktaran, PEKDOĞAN, 2014, s.34.

⁵⁵ H. Dekker, a.g.m., s. 35-37: aktaran, PEKDOĞAN, 2014, s.35.

⁵⁶ Ergun Özbudun, "Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi", Türkiye'de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi, Ed. Hüsnü Erkan, İzmir 1990, s. 60

olmayan siyasal toplumsallaşmaya maruz kaldıkları değerlendirilmektedir. Kasıtlı siyasal toplumsallaşmanın, birlik içerisinde verilen eğitimler vasıtasıyla, kasıtlı olmayan siyasal toplumsallaşmanın ise askeri hiyerarşi içindeki yapılar, işleyişler ve süreçlerle gerçekleştiği düşünülmektedir.⁵⁷

Askerlik ile ilgili olarak, Anayasa'nın 72. Maddesi: "Vatan hizmeti, her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği kanunla düzenlenir." hükmünü içerir⁵⁸. Türk dil kurumu askerlik ifadesini "Asker olma durumu, askerlik hizmeti, bayrakaltı, askeriye"⁵⁹ diye tanımlar. 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 2. maddesi "Askerlik" ve "Asker" in tanımını yapmaktadır. "Askerlik:2 Harp sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyetidir. *Asker: Askerlik mükellefiyeti altına giren şahıslara (Erbaş ve erler) özel kanunlarla Silahlı Kuvvetlere intisabeden (katılan) ve resmi bir kıyafet taşıyan şahsa denir.*"⁶⁰ Asker kelimesi etimolojik açıdan incelendiğinde kelimenin kökünün Arapça'dan geçtiği tespit edilir; ESKR şeklinde yazılan kelime zaman içinde dilimizde asker olarak dönüşmüştür. ESKR kelimesinin ilk harflerini incelediğimizde bir askerde olması gereken özellikleri görebiliriz.

Sözcüğün ilk harfi olan (E), "Ulviyeti Ruhiye" (yüksek bir ruh yapısı) anlamını taşır. Bu ruh, yüksek duygu ve düşüncelerle beslenmiş bir öz yapıyı göstermektedir. Sözcükteki (S) harfinin anlamı "Selamet'i Fikriye" (doğru ve sağlam düşünce)'dir. Asker, bir konuyu iyice düşünüp inceleyerek yargıya varır, bir sorunla karşılaştığında, konuyu akıl süzgecinden geçirerek her zaman bir çıkar yol arar, bulur ve savunur. Asker sözcüğündeki (K) harfi, "Keramet'i Tabiye" (yöntem buluculuk ve sezgi) anlamına gelir. Bilimsel esaslara dayanan, buluculuğu ve önceliği esas alan askerlik sanatı, taktik ve strateji yöntemlerini en iyi şekilde bilmek ve uygulamakla kendisini göstermektedir. Asker sözcüğünün son harfi olan (R) harfi, "Riyazat'i Bedeniye" (beden dayanıklılığı) demektir. Asker ruh gelişmesi ile birlikte, beden gelişmesini de sağlamış olmalıdır. Askerin beden yapısı, her türlü doğa koşullarına, yokluk ve zorluklara alışmış olmalıdır⁶¹.

Asker ise kendisinden beklenen özellikleri haiz bir birey olabilmesi için askerlik süresi boyunca bir takım eğitimlere tabi tutulur. Bu eğitimler esnasında askerin kendi iç dünyasında bir takım değişimler yaşanır. Burada bu değişimlere yol açan işleyiş konu edilir. Bir başka ifadeyle, Bu metin askerlik çağı gelmiş olan her bir Türk vatandaşının sivil hayattan militer hayata intibak'ı, uyum süreci esnasında yaşadığı temel bir sorunu konu edinir: firar. Veciz bir biçimde formüle edilecek olursa *bu metin bir ihtilaftan doğar*, Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe sözlüğünde

⁵⁷ H. Dekker, a.g.m., s. 38: aktaran, PEKDOĞAN, 2014, s.34.

⁵⁸ ÖZGÜN, 2017, s.51-90.

⁵⁹ www.tdk.gov.tr

⁶⁰ ÖZGÜN, 2017, s.55.

⁶¹ Kara Kuvvetleri Devamlı Emirler Muhtırası, KKM 368-1, Yayın Nu.:98/16, Kara Kuvvetleri Basımevi, 1998, Ankara, s.1-3.

ihtilaf kelimesi, “ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık ve uyuşmazlık” anlamlarına gelmektedir⁶². Bu metnin perspektifinde anlaşmazlığın, uyuşmazlığın ve en nihayetinde ihtilaf’ın taraftarları *Militer* ve *Sivil* dil oyunlarıdır. Sosyal hayatta ihtilafın vuku bulduğu durumlar aynı zamanda “çatışma”ya gebe anlardır bir başka ifadeyle ihtilafın muhtemel sonuçları arasında “çatışma” yer alır. Çatışma ise doğrudan ve/veya dolaylı olarak “iktidar” mücadelelerinin yaşandığı alanlardır. Ancak militer yapı içerisinde hiyerarşinin en altında yer almaları bir başka ifadeyle en düşük rütbeye sahip olmaları hasebiyle Er ve Erbaşların herhangi bir iktidar alanı söz konusu değildir, bu nedenle militer yapı içerisindeki iktidar mücadelesi asimetrik bir şekilde işler. Militer yapı içerisinde Er ve erbaşlardan beklenen öncelikli husus kendisine verilen görev ve sorumlulukları bihakkın yerine getirmesidir. Bu minvalde, askerler özellikle acemilik dönemleri boyunca bu görev ve sorumlulukları yerine getirebilecek şekilde Militer dil oyunu tarafından teçhiz ve dizayn edilirler. İhtilafa konu olan hususlar tam olarak bu aşamadan başlayarak cereyan eder; acemi erler ve acemilik süresinde bu dil oyununa alışmamış olan usta askerler, askerlik çağına dek kendilerini yetiştiren sivil dil oyununu ve bu dil oyununun kazandırdığı alışkanlıkları sürdürmeye devam ederler.

Sivil dil oyunun alışkanlıkları büyük oranda militer dil oyununun kazandırmaya çalıştığı alışkanlıklara muhalefet eder. Bu muhalefet unsurları “acemilik” süresince ortadan kaldırılmaya çalışılır; bir başka ifadeyle, Militer dil oyunu muhataplarını disipline edici bir sürece tabi tutar.

Aşağıdaki bölümlerde de askeri yaşam koşullarının sivil yaşam koşullarından farkı açıklanarak uyum sorunlarının sebeplerinin daha iyi anlaşılabilmesi amaçlanmaktadır.

2.2. Askerî Yaşamın Sivil Yaşamdan Temel Farklılıkları

Askeri hayatın sivil hayattan en temel farkı, başkalarını etkilemenin yasallaştırıldığı bir güç şekli olan **resmi otoritenin** söz konusu olmasıdır. Bu da beraberinde, üstlerin emir ve talimatlarına koşulsuz ve istekli bir şekilde **itaat** etmeyi getirmektedir. Emir, daha doğru ifade ile **emir-komuta** yetkisi ise üstlerin astlara emir veya talimat verebilme ve onların davranışlarını belirleme hakkını ifade etmektedir. Bu hak, kurumdaki daha üst kademelerce verilmektedir ve dayanağı kurumun ana sözleşmeleri ile hukuki/toplumsal düzenlemelerdir⁶³. Tüm bu işleyişin belirli bir **disiplin** anlayışıyla gerçekleştirilmesi esastır. Söz konusu erler olduğunda ayrıca **sosyal imkanların kısıtlılığı, fiziki yaşam koşullarının** (barınma, beslenme, kişisel bakım vb.) farklılığı ve kısıtlılığı, genel olarak **seçim yapma ve kontrol etme hakkının bulunmaması** (arkadaşlarını, işleyişi, komutanlarını, sosyal çevreyi, görevleri vb. hususlarda), görev yapacağı bölgenin **kültürel farklılıkları, toplu yaşam gerekleri, hayat akışının değişime uğraması** (sabah uyanma saati,

⁶² www.tdk.gov.tr

⁶³ ŞİMŞEK, 2010, s.191-193.

istirahat saati ya da yemek saatinin değişmesi, yemeklerinin değişmesi, arkadaşlarıyla sohbet konularının değişmesi, rutinlerinin uygulanamaması ya da değişmesi, ev ortamından koğuş ortamına geçmesi vb.), **aile/eş özlemi** gibi etmenler de hayatlarını ciddi anlamda etkilediği ve uymak zorunda oldukları değişiklerin başlıcaları olduğu söylenebilmektedir. Tüm bu değişiklikler kişinin kendisini birliğine ait hissetmesini zorlaştırmaktadır. Ait olma hissi, uyum için oldukça önem taşımaktadır. Bir gruba aidiyet, birçok etmenden etkilenmektedir. Bunlardan bazıları, grup üyelerinin birbirini sevmesi ve arkadaşlık bağı ile birbirlerine bağlı olmaları, grubun etkili ve uyumlu bir biçimde etkileşim içerisinde olması, kişilerin amaçları ile grubun amaçlarının uyumlu olmasıdır. Bir grubun kişiye çekici gelmesi, kişinin amaçları ile grubun amaçları arasındaki eşleşmeye ve grubun amaçlarına ulaşmada ne kadar başarılı olduğuna bağlıdır. Ayrıca grup üyeleri birlikte çalışmaktan zevk aldıklarında ve grup amaçlarını desteklediklerinde, moral ve güdülenme düzeyi yüksek olma eğilimindedir.⁶⁴Bahsi geçen tüm bu kavramlar gerek askerlik sürecinin ayrılmaz birer parçalarıdır. Bundan dolayı birliğe yeni katılan her erin, kendini ait hissetmesi, farklılıklara rağmen kısa sürede motivasyonunu sağlaması oldukça önemlidir.

2.3. Askerliğe Uyum Süreci ve İntibak

Askerlik süreci, sisteme yeni katılan her birey için büyük bir değişiklik anlamına gelmektedir. Çünkü farklı kültür, farklı insanlar, toplu yaşama geçiş, disiplin, farklı sorumluluklar, kısıtlı sosyal imkanlar, iklim değişikliği, aile/eş özlemi, emir-komuta sistemi gibi koşullar kişi üzerinde stres oluşturmakta ve kendisinden buna uyum sağlaması beklenmektedir. Bu uyum sürecinin sağlıklı bir şekilde geçirilebilmesi için bireyin etrafında güvенеbileceęi kişi ya da kişiler, görev motivasyonu ve inancı, birlik bütünlüğü, ekip ruhu gibi koşulların sağlanması gerekmektedir nitekim insan hayatındaki ciddi değişikliklerin çeşitli hastalıklara yol açabilecek kadar strese sebep olduğu birçok araştırmaya konu olmuştur.⁶⁵ Bu kapsamda birliğe yeni katılan her bireye **intibak**/oryantasyon eğitimi verilmektedir. Bu eğitim başta *birliğin ve icra edilen görevlerin tanıtılması* olmak üzere, *24 saatlik mesai işleyişi, emniyet ve kaza önleme eğitimi, silah kazalarını önleme eğitimi, kendini askerliğe elverişsiz hale getirme olaylarına karşı emniyet eğitimleri, kişisel koruyucu güvenlik konusunda bilgilendirme, istihbarat konularında eğitim, temel askerlik bilgileri eğitimi* (esas duruş, kendini takdim, tören durumundaki hal/tavır vb.), *disiplin eğitimi, iç hizmet tatbikatı* (astın vazifeleri, kılık kıyafet, şikayet ve müracaat usulleri, firar ve cezası vb.), *özlük hakları, kişisel bakım esasları, bina bakımı, silah ve teçhizat tanıtılması ve bakımı* (silah parçalarının sökölüp takılması, koruyucu bakım esasları, mermi cinsleri ve özellikleri, silah tutukluk sebepleri ve giderilmesi vb.), *atış eğitimi, fiziki yeterlilik çalışmaları* (barfiks, mekik, şnav vb.), *nöbet esasları eğitimi* gibi eğitimler ve bilgilendirmeler yapılmaktadır. Bu eğitimler birlik özellikleri ve kadro durumuna göre değişiklik gösterebilmekte ancak birliğe yeni katılan her erbaş/er bahsi geçen

⁶⁴ TAYLOR, PEPLAU ve SEARS, 2007, s.318.

⁶⁵ Zuhâl BALTAŞ ve Acar BALTAŞ (2013), Stres ve Başa Çıkma Yolları, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.70.

konularda bilgilendirilmektedir. Bunun dışında, her erbaş/ere, birliğe katılımı yaptığında, beraberinde getirdiği ve birlik /personel açısından sıkıntı olabileceği düşünülen psikososyal sorunların tespit edilebilmesi için katılım anketi uygulanmakta ve çeşitli dönemlerde öfke kontrolü, stresle mücadele, iletişim, uyum süreci, madde kötüye kullanımı hakkında bilgi verilerek kendilerine yardımcı olabilecek ilgili birimlerin (Rehberlik ve Danışma Merkezi, Alo Mehmetçik Hattı, can dostu sistemi vb.) tanıtımı yapılmaktadır.

Tüm bu çalışmalarla erin, birliğe uyumu ve beraberinde de aidiyetinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bir kişinin kuruma bağlılığının oluşması için bireyin üç ayrı süreçten geçmesi gerekmektedir. Bunlar, uyum, özdeşleşme ve içselleştirme. Uyum aşamasında birey, *uyumlu davranışlarla* birtakım ödülleri kazanmayı ve cezalardan kaçınmayı amaçlamaktadır. Bu aşamada örgütü yüzeysel düzeyde desteklemiş olan bireyler, tatmin edici ve kendilerini tanımlayıcı ilişkileri korumak amacıyla *kurumsal tutum ve davranışları benimseyeceği* özdeşleşme aşamasında bağlılıklarını güçlendirmeye devam etmektedirler. Özdeşleşme aşamasında birey *kurumun bir üyesi olmaktan dolayı gurur duyabilmekte ve kurumun değerlerine ve başarılarına saygı göstererek kurumunu takdir edebilmektedir*. İçselleştirme aşamasında ise artık *bireyin ve kurumun değerlerinin birbiriyle uyumlu hale gelmesi* gerçekleşir. Bu uyumu yakalayan bireyler, kendilerini çalışma yaşamında daha da mutlu hissetmekte ve kurumla olan birlikteliğini daha da istekle sürdürmektedirler.⁶⁶

2.4. Baş Edilemeyen Uyum Sorunları ve Firar

Erbaş ve erler, birliğe yeni katıldıklarında, yeni bir ortama giren her birey gibi, başta fiziki koşullar olmak üzere arkadaşlarını, komutanlarını, görevlerini merak edip tanımaya çalışmaktadır. Öncelikle kişinin gözüne memnuniyetsizlik oluşturacak hususlar çarpmaktadır. Örneğin alışkın olmadığı yemekler, uyuma, dinlenme, kişisel bakım vb. ihtiyaçlar için sunulan imkanlar, sosyal faaliyetlerin kısıtlılığı, alışkın olmadığı emir-komuta sistemi ve özellikli bazı görevler, toplu yaşam gerekleri bunlardan bazılarıdır. Özellikle de fiziki koşullardaki memnuniyetsizlik erler üzerinde ciddi bir stres oluşturmaktadır. Nitekim birinci Dünya Savaşı gibi, topyekun girilen bir savaşta dahi askerlerin firar etmesinin temel sebepleri arasında lojistik sıkıntılar, iye temin edilememesi, barınma-giyim-ısınma gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması gösterilmektedir⁶⁷. Elbette günümüzde bu denli bir imkansızlık söz konusu değildir ancak fiziki koşullar yine de uyum süreci açısından önemli bir yere sahiptir. Sonuçta, uyum süreci boyunca, normal koşullarda kişiden beklenen, gerek verilen eğitimler sayesinde, gerek kendinden önce göreve başlamış erlerin desteğiyle gerekse kendi çabaları sonucunda, içerisinde bulunduğu durumu, kendi sivil bakış

⁶⁶ Refik BALAY (2000), Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Nobel Yayınları, Ankara, s.95.

⁶⁷ Hakan YAŞAR (2016), I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI/32 (2016/Bahar), s.8.

açısıyla değil, askeri bakış açısıyla değerlendirmeye başlaması, anlamlandırması, kabullenmesi ve uyum sağlamasıdır.

İntibak sürecinde her ne kadar uygun koşullar sağlanmaya çalışılsa da kişinin, birliğe katılırken beraberinde getirdiği yetenekler, çeşitli deneyimler ve kişilik özellikleri de oldukça önemlidir. Nitekim 20 yaşına kadar sorumluluk verilmemiş bir birey ile sorumluluk verilerek büyütülen bireyin; yanlış arkadaş ve kötü alışkanlıklar edinmiş birey ile sağlıklı akran grupları ve yararlı aktivitelerde bulunmuş bireyin ya da vatan sevgisi, arkadaşlık, hoşgörü, sabır, askerlik gibi bazı değerleri kazanabilmiş birey ile kazanamamış bireyin, askerliğe uyum süreçleri, baş etme yöntemleri ve tepkileri oldukça farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların, belirli kurallar ve sınırlılıklar çerçevesinde makul düzeye indirilmesi/indirilmeye çalışılması ya da hem birlik düzenine hem de kişinin kendisine zarar vermeyecek şekilde getirilmesi de elbette ki zorlu bir görevdir.

Stres, intibak sürecinde de olduğu gibi, yoğunlukla bireyin olayları ya da çevresini algılama ve değerlendirme biçiminden kaynaklanmaktadır ve kişiden kişiye farklılık gösteren bu değerlendirmelerin ortaya çıkmasına yol açan temel husus “*kişisel farklılıklar*”, başka bir deyişle “*kişiyeye özgü psikolojik özellikler*”dir⁶⁸. Bundan dolayı stresle mücadele edebilmek için, öncelikli olarak kişinin hayat düzenine ve kendisine dair bazı farkındalıklarını arttırması gerekmektedir. Öncelikle “*kendi kendini yönetme*”yi öğrenmelidir. Bu kapsamda; öfke ve duygu kontrolünü öğrenmeli, problem çözme becerilerini geliştirmeli, alternatif üretebilmeli (bunun için bilgi edinmek, edinilen bilginin verdiği cesaret ile değişim için istek duymak gereklidir) ve kendine uygun hedefler koyabilmelidir. Bu sayede, kişi kendisi için stres yaratan olguları fark ederek başa çıkma yolları üretebilmektedir. Ancak bu süreçte ciddi zorlanmalar yaşayan ya da bu süreci atlatamayan bireylerde sık sık yalnızlık hissi, ağlama isteği, uykusuzluk, alınganlık, içe kapanıklık, gerginlik ve öfkeyi kontrol edememe, görev moral ve motivasyonunda düşüş, iştah problemleri gibi belirtiler gözlenmektedir. Bu noktada, kişinin yaşadığı stres düzeyi, onu kontrol edebilme gücünü aşmıştır ve olumlu/anamlı zorlanmaların yerini sağlık, motivasyon, verimlilik, enerji ve mutluluğu olumsuz yönde etkileyen bir zorlanma almaktadır. Stresin hissedilen/algılanan bu düzeyine “*olumsuz stres düzeyi*” denmektedir⁶⁹. Bilgi ve tecrübelerine müracaat edilen kurum içi görev yapan psikologlara göre, ilgili komutanlar ve birimler tarafından, bu olumsuz stres düzeyini, kişiyi güdüleyebilecek olumlu düzeye getirebilmek üzere bazı müdahalelerde bulunmaktadır. Görev ya da birlik değişikliği, psikolog görüşmeleri, gerekli durumlarda tıbbi tedavi gibi çözümler bunlardan bazılarıdır. Ancak tüm bu çabalara rağmen, sorunları için çıkış yolu bulamayan, özellikle de problem çözme becerisi düşük, sorumluluk alamayan, iletişim sorunları olan ve bazı değerlerden yoksun olan bireylerin, sorunlarını çözmeye çalışarak kendini geliştirmek yerine bazı kaçış

⁶⁸ BALTAŞ ve BALTAŞ, 2013, s.34.

⁶⁹ BALTAŞ ve BALTAŞ, 2013, s.67.

davranışları sergilediği anlaşılmaktadır. Birlik disiplin ve düzenini bozacak davranışlarda bulunma, kendine ve çevresine zarar vermeye kalkışma, kendini askerliğe elverişsiz hale getirme çabaları, fiziksel sıkıntılarını abartma eğilimi ve sürekli hastalık şikayetleri gibi davranışlar bunlardan en sık karşılaşılanlardır. Ancak bunların dışında bir kaçış yolu daha var ki bahsi geçen bireyler için uygulanması çok daha kolay ve bazen de çözüm olduğu düşünülmektedir; **firar**.

2.5. Firar

Firar, kimi için, ilk defa askerlik sürecinde karşılaştığı kurallara karşı bir direnç, kimi için askerlik görevini ya da içerisinde bulunduğu kısıtlı imkanları reddetme kimi için ise zorlu görevlerden kaçma anlamını ifade etmektedir. Bu çalışma süresince, firar edip sonrasında birliğine geri dönen erlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular da buna destek olacak niteliktedir. Bu görüşmeler sonucunda sosyoekonomik sorunları olan kişilerin, askerlik sürecini, çalışıp para kazanma seçeneğinin önündeki bir engel olarak gördüğü, disiplinden uzak büyümüş kişiler için askerliğin, zorlu ve anlamsız bir görev olarak algılandığı, bazı değerlerden yoksun kalmış kişilerce askerliğin reddedildiği, kimi erlerin ise eş, çocuk ya da aile özlemiyle baş edemediği; bunların dışında yanlış arkadaş seçimi ve kötü alışkanlıklar gibi durumların da firara sebep olabileceği tespit edilmiştir. Ayrıca görüşme yapılan erlerin bazıları, iletişim kurabilecek ve sorunlarını anlatabilecek birini bulamadıklarını, bundan dolayı da yaşadıkları sıkıntılarını kontrol edemeyip firarı tercih ettiklerini ifade etmiştir. Yalnızlık hisseden erlerin içine kapanarak iletişim sıkıntıları yaşamaya başladığı ve problemlerini olduğundan daha büyük/fazla olarak algılayarak çaresizlik hissettikleri de yine görüşmelerde saptanmıştır. Bu yüzden sistem/kurum içerisinde iletişim kanallarının mutlak suretle açık tutulması ve bu amaçla yapılan düzenlemelerin sorunsuzca uygulanabilmesinin önemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca sosyoekonomik problemlerin de erler üzerinde ciddi bir stres ve kaygı oluşturduğu gözlenmiştir. Yapılan görüşmelerde genellikle sivil yaşamında çalışıp ailesine maddi destek sağlayan, evlenmiş ve herhangi bir maddi desteği bulunmayan, bankalara yüksek miktarlarda borcu olan erlerin firara yöneldikleri anlaşılmıştır. Genellikle firarın suç olduğunu bildikleri halde çalışıp para kazanmak zorunda oldukları için mecburen firar ettiklerini, başka bir çıkış yolu bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bunlardan anlaşılacağı üzere farklı sebeplerle de olsa, olumsuz yaşam öyküleri bulunan, zorlu kişilik özelliklerine sahip (A tipi kişilik: sabırsız, saldırgan, sürekli kaygılı⁷⁰ vb.), 20 yaşına kadar hayatını planlamayı öğrenememiş, stresle mücadele ya da problem çözme becerileri geliştirememiş, sorumluluk duygusunu kazanamamış, disiplinin önemini kavrayamamış, bağlanma sorunu yaşayan, kendi için hedef koyamayan, özellikle de duygusal olarak olgunlaşmamış bireyler, içerisinde bulunduğu durumu olduğundan daha kötü olarak algılama eğilimde ve aidiyet duygusu geliştiremeden kaçış yolunu tercih etmektedir.

---

⁷⁰ ŞİMŞEK, AKGEMCİ ve ÇELİK, 2008, s.110.

Anlaşıldığı üzere, bir askerın askerlik görevinden kaçınması ya da bu görevi reddetmesi olarak yorumlanabilecek olan firar olgusu, tarih boyunca birçok ülkenin savaşları ve orduları için ciddi bir sorun olmuştur. Bunun sebepleri üzerine yapılan araştırmalara ve sonuçlarına değinmenin de faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.6. Firara Sebep Olabilecek Faktörler

2006 yılında, Amerika’da, Robert Fantina tarafından kaleme alınan “Desertion and the American Soldier 1776-2006” adlı eserinde, yaşanan savaş dönemlerini ele alarak, firar olgusunun sebeplerini aşağıdaki başlıklar altına toplamıştır;

Devrim Savaşında yaşanan firarlar;

1. İşkence (Fiziksel Ceza),
2. Ağır Askeri Görevler,
3. Yiyecek Yetersizliği,
4. Giyim Yetersizliği,
5. Hastalık,
6. Ödenek Yetersizliği,
7. Memleket Özlemi,
8. Ekonomik İhtiyaçlar,
9. İngiliz Cazibesi,
10. İngiliz Savaş Esirleri,
11. Asker Kaçakları,
12. Nedenlerle İlgili Tereddüt,
13. Korku,
14. Kendini Koruma.

1812 Savaşı için ise;

1. Ödenek ile İlgili Problemler,
2. İkmal Yetersizliği,
3. Beslenme Yetersizliği,
4. Hastalık,
5. Zayıf Liderlik ve
6. Yetersiz Silahlar.

Meksika-Amerika Savaşında;

1. Ağır Şartlar,
2. Zayıf Liderlik,
3. İşkence (Fiziksel Ceza),
4. Nedenlerle İlgili İnanç Yetersizliği,
5. Amerikan Vatandaşlarının Temel Haklarının Yetersizliği,
6. Düşük Maaşlar ve
7. Ayrımcılık.

Filipin-Amerikan Savaşı'ndaki en büyük etmen ise *savaş korkusu ve savaşın nedenlerine karşı ilgisizlik* olarak ifade edilirken, I. Dünya Savaşı için *dağımlık* konusuna vurgu yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı için sorunlar,

1. Askeri Hayata Uyum Gösterememe,
2. Savaşa Karşı İlgisizlik ve Anlaşmazlık,
3. Beceriksiz Liderlik,
4. Savaş Korkusu ve
5. Ailevi Düşünceler olarak belirlenmiştir.

Kore Savaşı'ndaki sebeplerin de diğer savaşlardaki sebeplere benzer olduğu görülmektedir. Nitekim sorunlar şu şekilde sıralanmıştır;

1. Savaşın Amacı İle Anlaşmazlıklar,
2. Zayıf Liderlik,
3. Savaşın Acımasızlığı ve Savaş Korkusu,
4. Ev ve Aile İle İlgili Endişeler.

Vietnam Savaşı için belirtilen fırsat sebepleri ise;

1. Savaşın Amacı İle Anlaşmazlıklar,
2. Savaş Korkusu,
3. Askeri Hayat Direnme,
4. Aile ve
5. Kişisel İhtiyaçlar.

Körfez Savaşı'nda öne çıkan etmenler;

1. Iraklılara Karşı Zalimlik (İşkence),
2. Yaşam Koşulları,
3. Savaşla Anlaşmazlık ve
4. Stop-Loss (Kaybı Durdurma) Politikası.

Irak Savaşı için öngörülen etmenler ise;
Savaşla Anlaşmazlık,

1. Savaş Korkusu ve
2. Stop-Loss Programıdır.

Diğer çatışma dönemlerinde yaşanan firara sebep olarak;

1. Zayıf Ödeme,
2. Şartlar,
3. Askeri Hayata Uyum Gösterememe ve
4. Zayıf Liderlik olarak görülmektedir.

Ülkemizde de Milli Mücadele Dönemi'nde yaşanan firarların sebeplerini ortaya koymaya çalışan Tosun'un (2017) araştırmasında ise;

2.6.1. Savaşta Bıkkınlık

Savaş, her yönüyle zor bir süreç olup çeşitli kayıplarla ve yoğun zorluklarla geçen bir dönemdir ve her insanın aynı olgunlukla karşılaşması zordur. Hatta bazı insanların hayatında travmalara neden olmuştur. Osmanlı Devletinde bu tür trajik durumlarla sıkça karşılaşmıştır.

Osmanlı Devleti 1911-1918 yılları arasında birbiri ardından üç savaşa girmiş ve olumsuz sonuçlar almıştır. Halk, birçok şeyini kaybetmiştir, çocukları şehit olmuş, gelecek dönem için de umudunu kaybetmiştir.

I. Dünya Savaşı'na girerken Osmanlı Devleti 22 milyon nüfusa ve 1.700.000 km² toprağa sahipti. Savaşla beraber toprağın 1 milyon km²'si ve nüfusun da 10 milyondan fazlası kaybedilmiştir. Geriye Türk çoğunluğundan oluşan en çok 12 milyonluk bir nüfus kalmıştı⁷¹. Bu şartlar içerisinde devletin dayandığı temel unsur, Anadolu köylüsüydü. Memleketin yüzde

⁷¹Sabahattin SELEK (2000), Anadolu İhtilali, Kastaş Yayınları, İstanbul, C.1., s.66:aktaran TOSUN, 2017, s.38.

seksenini oluşturan köylü, savaşın büyük ızdırabını çekmiştir. Her haneden birkaç genç eksilmiştir. Yalnız savaş yüzünden değil; çeşitli hastalıklar sebebiyle de millet kırılmıştı. İyi idare edilmezlik de bir başka sorundu. Bu hâl herkeste ve özellikle de köylüde nefret uyandırmıştı. Mütareke'nin ilanının ardından tütün, üzüm ve diğer toprak mahsulleri para etmeye başlamıştı. Bu şekilde köylünün cebi para görüyordu. Köylü; yeni bir savaşa, ikinci bir sergüzeşte atılmaya sıcak bakamazdı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun-Havza yolunda yol kenarındaki tarlasında çift süren bir köylüyle aralarında geçen konuşma, bu bakımdan anlamlı olsa gerekti: “-*Hemşehri! Düşman Samsun'a asker çıkaracak. Belki buraların hepsini ele geçirecek. Sen ise rahat, toprağı sürüyorsun?.. -Paşa, Paşa! Sen ne diyorsun? Biz üç kardaşdık. İki de oğul vardı. Yemen'de, Kafkas'ta, Çanakkale'de hepsi elden gitti. Bir ben kaldım. Ben de yarım adamım. Evde 8 öksüz ile yetim, üç dul kalmış kadın var. Hepsini benim sapanımın ucuna bakarlar. Şimdi benim vatanım da, yurdum da, aha şu tarlanın ucu. Düşman oraya gelinceye dek benden hayır bekleme...*”⁷² Diyerek bıçak kemiğe dayanmadıkça bir tepki vermeyeceğini belirtmiştir.

2.6.2. Ekonomik Olumsuzluklar ve Gelecek Kaygısı

I. Dünya Savaşı esnasında Anadolu savaşın yükünü omuzlarında taşımış ve uzun süren bu savaş dönemi sonunda kendide kötü bir durumdaydı. Hatta Doğu Anadolu'da işgalden yeni kurtulmuş yerlerde, köylünün ot yediği bildiriliyordu⁷³.

Balkan Savaşları ve akabinde dört yıl süren I. Dünya Savaşı'nda tüm ve uzun seferberlik yılları, birçok sosyal problemi doğurmuş, uzun yıllar askerlik nedeniyle bir meslek sahibi olmayan insanlar; Mondros Mütarekesi'nden sonra yeni bir hayat kurma çabası içerisindeydiler⁷⁴. Bu süre zarfında kendileri için bir gelecek kuramamışlardır.

Mustafa Kemal Paşa Adana'da iken Paşa'nın bir vatandaşıyla arasında geçen diyalog, bunu doğrulayan en güzel örneklerdendi. Zaferden sonra Adana'ya giden Mustafa Kemal Paşa, beraberindekilerle şehri dolaşırken dikkatini çeken güzel binalarla ilgilenip sahiplerini soruyordu: “- *Bu villa kimin? Kirkor Efendi'nin, Paşam. - Bu köşk? Dimitri Efendi'nin, Paşa Hazretleri. - Ya şu konak? Salamon Efendi'nin.. O sırada Mustafa Kemal Paşa'nın gözüne toprak damlı bir virane ilişmiş. Onun da sahibini sormuştu. Yanındakiler cevap verdiler. -Recep Çavuş'un, Paşa Hazretleri. Mustafa Kemal Paşa bu duruma üzülmüş, biraz da sinirlenmişti. Emir verdi: 'Çağırın şu Recep Çavuş'u!' Recep Çavuş gelince, selâm durmuştu: 'Emredin, Paşam.' Mustafa Kemal Paşa sorar: - Bu villa Kirkor Efendi'nin, bu köşk Dimitri Efendi'nin, şu konak Salamon Efendi'nin,*

⁷² Şevket Süreyya AYDEMİR (2012), Tek Adam, Remzi Yayınevi, İstanbul, C.2, s.22:aktaran TOSUN, 2017, s.39.

⁷³ Cevat DURSUNOĞLU (1998), Milli Mücadelede Erzurum, Kaynak Yayınları, İstanbul, s.15:aktaran TOSUN, 2017, s.90.

⁷⁴ Bahattin ÖGEL (1983), Türk Tarihinde Millet ve Ordu Bütünleşmesinin Nedenleri, I. Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Ankara, s.231:aktaran TOSUN, 2017, s.41.

şu virane de senin. Bu Ermeniler, Rumlar, Yahudiler; bu binaları edinirlerken sen neredeydin? Recep Çavuş cevap verir: -Sizinle beraberdim Paşam! Trablusgarp'ta, Çanakkale'de, Sakarya'da...''⁷⁵

Recep Çavuş'un da belirttiği gibi Galiçya, Yemen, Süveyş, İran gibi uzak ve yabancı iklimlerde çarpışan Anadolu askerleri, bu kez kendi toprakları için çarpışacaklarını kabullenmekle beraber; tereddüt yaşamayanlar da yok değildi. İç isyancıların tahrikleriyle bu durum askerler arasında firara sebebiyet veriyordu⁷⁶.

Bu süreçten olumsuz etkilenen Anadolu halkının durumu, Büyük Edirne Kongresi'nde Kâzım Bey tarafından dillendirilerek şöyle ifade edilmiştir: *"En ziyâde, vatanseverlerimizi, ailelerinin sefaletе düşmesi düşündürmektedir. Ailesinin aç olduğunu bilen adam, kaçar, durmaz. Askere gidenler, geride bıraktıklarını düşünmemelidirler"*⁷⁷.

Uzun süren savaşlarla ve yıkımla boğuşan Anadolu halkındaki kaygı, umutsuzluk ve kaygı atmosferi firarların artarak devam etmesi anlamına geliyordu.

2.6.3. İaşesizlik ve Bakımsızlık

Ordunun yiyecek, içecek ve giyecek gibi ihtiyaçlarının sağlıklı bir şekilde ve devamlı karşılanması yaptığı ve yapacağı hizmetleri doğrudan etkilemekteydi. Zaman içinde yapılan savaşlar iâşe, bakım ve lojistiği iyi sağlanan ordular diğer ordulara göre daha istekli ve düzenli görev icra ettikleri gözlenmiştir. Fakat tersi söz konusu olduğunda da sonuç hüsrarla sonuçlanmakta ve bu zorunlu ihtiyaçları karşılanmayan asker, çözüm yolu olarak firarı görmüştür.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti, savaştığı cephelerde iâşe ve bakım konularında başarısız olmuş, Kafkas, Suriye-Filistin ve Irak gibi cephelerdeki kayıplarda da bu durum kendini hissettirmiştir.

Liman von Sanders'in değerlendirmelerinde de Osmanlı ordusundaki bu eksikliklere değinmiştir. Sanders'e göre: *"Bu insanlarla iyi bir şekilde ilgilenilir ve yeterli derecede beslenirlerse usulüne uygun bir şekilde eğitilir, sakın ve emin bir şekilde sevk ve idare edilirlerse*

⁷⁵ Alptekin MÜDERRİSOĞLU (1990), Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Atatürk Araştırma Merkezi, s.356:aktaran TOSUN, 2017, s.41.

⁷⁶ MÜDERRİSOĞLU, 1990, s.356:aktaran TOSUN, 2017, s.41.

⁷⁷ Tevfik BIYIKLIOĞLU (1992), Trakya'da Milli Mücadele, Beş Gün Süren Büyük Edirne Kongresi (09-13 Mayıs 1920), 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.287:aktaran TOSUN, 2017, s.42.

onlarla en mükemmel şeyler yapılabilir.”⁷⁸Sanders; aynı zamanda değerlendirmesinde, şu an yaşanan aşırı firarların Türk ordusunda irsî bir kusur olmadığını belirtmiştir.

Yetersiz beslenme ve bakımsızlık dışında askerlerin ailelerinden gelen maddi desteğin de olmaması yaşanan sıkıntıları artırıyordu. 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, aile-asker arasındaki bu ekonomik ilişkinin aksamasının firarlara yol açabildiğinden söz ediyordu. Cafer Tayyar Bey’e göre; firarların bir nedeni de askerlerin ailelerinin vaziyeti dolayısıyla kendilerine para gönderememeleri üzerine firar etmeleri idi⁷⁹.

2.6.4. Sosyal ve Ekonomik Eşitsizlikler

I. Dünya Savaşı’nda ordu içinde görevlendirmelerde yaşanan adaletsizlikler ordunun morlini olumsuz yönde etkilemiştir. Zengin, hatırlı olanlar ikinci sınıf görevlerde, cephe arkasında, kolay hizmetlerde kalmışlardı. Bu görevlendirmeler, toplumda rahatsızlık uyandırmıştır.

Aynı olumsuzluklar, Millî Mücadele döneminde de yaşanmış ve yapılan tartışmaların birinde Dr. Tevfik Rüştü Bey, firarın sebeplerini sorgularken bu konuya şöyle yaklaşmıştır: “*Ahz-ı asker muamelâtında, kendi zannımca, gördüğüm bazı nevâkıstır. Millet in efradı seyyanen cepheye sevk edilir ve hepsi giderse içinde kaçacaklar pek az olur.*”⁸⁰

Yine aynı şekilde yaşanan adaletsizliklerle ilgili yapılan Büyük Millet Meclisinin gizli celsesinde Konya Milletvekili Vehbi Bey tarafından bu durum şöyle işlenmiştir: “*Efendiler; köylü yedi senedir, yetmiş senedir, yüz yetmiş senedir kasaba eşrafi namına öle öle usanmış, canı boğazına gelmiş. Onlar, dostlar gazi biz şehit düsturunun aleyhinde. Bu kerede biz gazi, kasaba eşrafi şehit olsun diyorlar. Askerin bugün ruhuna hâkim olan avamilden biri de budur. Binaenaleyh cephe-i harpte yalnız köylüler değil; fukara takımı değil; eşraf ve ulema ve bizler de bulunmalıyız. Bir noktada asker in vesaiti sıhhiye ve refahiyesidir ki ordudakiler bugün yalın ayak başıkabak, sırtı çıplak bir hâdedir. Devr-i Hâmidinin son zamanlarında çuval kesip de avret mahallini örten askerleri hatırlayalım. O aç ve çıplak asker cephe de, sen de burada refah ve saadet içinde iki üç yüzü beğenmez iken, o adam orada bir lokma ekmek bulamayarak soğukta gece nöbet beklesin, bu reva mı, bu adalet mi?*”⁸¹

Yine Dr. Reşit Galip, Ekim 1920’de ağa ve eşrafın gücünü anlatırken şu tespitlerde bulunmuştur: “*Bizde gelenek olmuştur, büyük memurların daha küçüklere verdikleri başlıca emir*

⁷⁸ Liman Von SANDERS (2016), Türkiye’de Beş Yıl, Çev. Eşref Bengi ÖZBİLEN, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.256:aktaran TOSUN, 2017, s.44.

⁷⁹ ATASE, İSH, Kutu:41, Gömlek:56, Belge Nu.:56-1:aktaran TOSUN, 2017, s.46.

⁸⁰ TBMM Gizli Celse Zabıtları, I. Devre, I. İctima Senesi, C.4, Ankara, s.29:aktaran TOSUN, 2017, s.46.

⁸¹ TBMM Gizli Celse Zabıtları, I. Devre, I. İctima Senesi, C.1, Ankara, s.87: aktaran, TOSUN, 2017, s.67.

ve öğüt, eşraf ile hoş geçinmektir. Bir memur, eşrafın işine yaramayacak bir yol tuttu mu ölüme hazırdır, ya atılır, ya da başka yere sürülür...”Reşit Galip’in ağalık düzeni tespiti ise şöyledir: “Bir köylü; ağaya, ağalara boyun eğmedi mi, herhangi bir konuda mahkemeye düşünce haksız çıkar. Ağanın koruduğu karşı taraf, kesinlikle kazanır. Köylü, ağasına yaranmaz, hoş görünmezse her kapıdan kovulup, her işten zarar edeceğini çok iyi bilir.” Öyle ki Reşit Galip, daha ileri giderek ağalar sınıfının ortadan kaldırılmasını teklif etmiştir. Millete başka kurtuluş yolu olmadığını ileri sürmüştür. Ağalık kaldırılırsa, bugün askerden firar eden köylünün seve seve savaşaacağını belirtmiştir⁸².

Sonuç olarak yapılan bu tespitler firarın maddi nedenlerini inceleyerek adaletsizliğin ve eşitsizliğin yarattığı olumsuz ortamı açıklamaktadır.

2.6.5. Mülkiye Memurları, Ahz-ı Asker Şubeleri ile Jandarmanın İhmal ve Suistimleri

Mülki ve askerî yetkililerin davranışları bazı bölgelerde firarın önemli bir nedeni olmuş ve aynı zaman da firari askerlerin yakalanmasını güçleştirmiştir.

Resmî makamlar, bu durumu önlemek için Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine 19 Ağustos 1335 tarihinde gönderilen yazı da; lağvedilmiş olan II. Ordu Müfettişliği Vekili’nin verdiği bilgidен hareketle mülkiye memurlarının firarların derdesti hususunda göstermiş oldukları müsamahadan yakınılıyordu. Bu hâlin devamının ordunun bozulmasına sebep olacağı belirtiliyordu. Aynı yazıda; firarların takip ve derdestinde şiddet gösterilmesi konusunda vali ile mutasarrıflara emir veriliyordu⁸³.

Yine aynı sorun ile ilgili, 12. Kolordu Komutanı Selahattin Bey’in Firarların sebebi olarak mülkiye memurlarını gösteriyordu. Mülkiye memurlarının takibat yapmak şöyle dursun; firarları teşvik ettiğini söylüyordu. Hükümet’in bu durumun önüne geçmek için valilere ve müstakil mutasarrıflara emirler vermesinin hayatiliğini vurguluyordu⁸⁴.

Firar eden askerler herhangi bir resmî makamın kontrollü ile karşılaşmadan askerlik bölgesinden uzaklaşıyor ve bazı köylerde ileri gelenler bu firarilere göz yumuyorlardı. Firari askere verilen bu korumanın diğer askerler tarafından duyulması ile koruma göreceğine kanaat getiren askerler birliğini terk ederek firar ediyorlardı.

⁸² Doğan AVCIOĞLU (2002), Milli Kurtuluş Tarihi 3, Tekin Yayınevi, İstanbul, s.984;aktaran TOSUN, 2017, s.48.

⁸³ ATASE, İŞH, Kutu:22, Gömlek:131, Belge Nu.:131-1: aktaran, TOSUN, 2017, s.49.

⁸⁴ ATASE, İŞH, Kutu:22, Gömlek:131, Belge Nu.:131-3: aktaran, TOSUN, 2017, s.49.

2.6.6. Askerlere Gelen Mektuplar ve Alınan Haberler

O dönemde askerlerin sivil hayat tek bağlantıları mektuplar olmuştu. Bu mektuplardan aldıkları yakın aile efradına ait olumsuz ölüm, hastalık, geçim sıkıntısı gibi haberler askerleri firar için bazen cesaretlendiriyor ve zihninde firar düşüncesi olan bir askerin düşüncesinin eyleme dönüştürüyordu.

Bu kapsamda Edirne'deki 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, bazı mektuplarda aileler; bazen çocuklarını, alenen firara teşvik edebiliyorlardı. Bu teşvikte gerekçe olarak kullandıkları argüman, en az teşvik kadar üzerinde kafa yorulması gereken bir mahiyetteydi. Bu, diğer firarilerin takibe uğramamasıydı. Yani firari askerlerin takibata uğramaması, bir nevi ailelerin gözünde firara meşruiyet kazandırıyor ve onlara emsal teşkil ediyordu⁸⁵.

Hatta bazı birliklerde firari askerler, memleketlerinden bölükteki arkadaşlarına mektuplar yazarak onları da firara teşvik ediyorlardı.⁸⁶ Bu tehlikeye dikkat çeken 55. Tümen Komutanı, 1. Kolordu Komutanlığına gönderdiği yazıda; asker mektuplarının mutlaka subaylar tarafından dikkatli bir şekilde okunduktan sonra sahiplerine teslim edilmesini istiyordu. Yine aynı yazıda; ahali vasıtasıyla gelen mektupların postanelerce tümene gönderilmesi talep ediliyordu.⁸⁷

Bahsedilen sebepler sadece erlerin firar nedeni olmuyor bazı subaylarda mektuplardan aldıkları aileleri ile ilgili olumsuz haberlerden olumsuz etkileniyor hatta firar bile edenler oluyordu.⁸⁸

2.6.7. İstanbul Hükümeti'nin, Yunanlıların ve İngilizlerin Tahriki

Millî Mücadele'de Anadolu Hareketi, işgalci ülkelerle mücadele ederken aynı zamanda İstanbul Hükümeti'yle de mücadele etmekteydi. İstanbul Hükümeti de firar olgusunun devamlı işleyerek Milli Mücadeleye katılan askerleri firar etmeye yönlendiriyorlardı.

Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, mecliste yaptığı durum tespitinde “...*Bu gün cephemizde iyi kötü bir askerimiz vardır ve bunlar kaçmıyor. Kaçanlar, dâhilî düşmanların, haricî düşmanlara istinaden yapmış olduğu propagandalarla fikirleri zehirlenmiş olanlardır. Çünkü hepiniz*

⁸⁵ BIYIKLIOĞLU, 1992, s.288: aktaran, TOSUN, 2017, s.42.

⁸⁶ ATASE, İSH, Kutu:286, Gömlek:60, Belge No:60-3: aktaran, TOSUN, 2017, s.53.

⁸⁷ ATASE, İSH, Kutu:286, Gömlek:30, Belge No:30-7: aktaran, TOSUN, 2017, s.53.

⁸⁸ ATASE, İSH, Kutu:45, Gömlek:27, Belge No:27-1: aktaran, TOSUN, 2017, s.53.

biliyorsunuz; altı seneden beri harp ediyoruz. Tabidir ki, bu halk bunalmıştır. Bunalmış bir halka yapılmış olan tesvîlât pek çabuk tesir eder. Propaganda tesiriyle efrat belki kaçabilir ve kaçıyor.”⁸⁹

Millî Mücadele'nin başladığı günden beri Damat Ferit Hükûmeti ve avanesi ellerinden gelen kötülüğü yapmaktaydılar. Etrafa mektup ile telgraflar gönderiyorlar, beyannâmeler yazıyorlar ve köşe bucağa gizli adamlar yolluyorlardı. Bu şekilde, halkı; millî hareket aleyhine tahrik ve teşvik ediyorlardı. İngiliz Muhipler Cemiyeti ve daha bunun gibi bazı teşkilâtlarla dirsek teması halindeydiler. Hatta daha ileri gidilerek işbirliği Yunanlıları içine alacak şekilde genişletilmişti.⁹⁰

İngilizlerin direktifleri doğrultusunda sadareti elde edip onların emrine göre davranan⁹¹ Damat Ferit Paşa Hükûmeti, İstanbul'daki tüm yıkıcı ve hain kuruluşlarla bir blok meydana getirmişti. Bu bloğun Anadolu'yu temsil eden tüm isyan teşkilâtı, bütün düşmanlar ve Yunan ordusu elbirliği içerisinde Millî Mücadele aleyhine faaliyete geçmişlerdi. Bu ortak saldırı siyasetinin talimatı ise Padişah ve Halife'nin işgal kuvvetleri uçakları da dâhil olduğu hâlde, her türlü vasıta ile memlekete yağdırdığı “Padişah'a karşı ayaklanma,” yani ‘Hurûcale’s-sultan’ fetvasıydı.⁹²

Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin yazdığı fetvaları, İngiliz uçakları Anadolu'ya atıyordu. Keza İngiliz vapurları da Millî Mücadele aleyhinde yer alan Peyam gibi gazeteleri, Anadolu'ya büyük bir istekle taşıyordu.⁹³ Bu fetvaların Anadolu'nun çeşitli yerlerine atırılmasında Yunan uçakları da aktif rol almıştı.⁹⁴

Anlatılmak istenen içten ve dıştan yapılan propagandalar ile Batı Cephesi birliklerinden firarlara sebebiyet veriyordu. Firar eden askerlerin kullandığı söylemler, ne çeşit bir propaganda altında olduklarını ele verir cinstendi. Firari askerler; uğradıkları köylerde Padişah bize tayyare ile mektup attı, karşımızda Yunan askeri yoktur, Müslüman askeri gelmiştir, bunun için subaylarımız bizi terhis etti, tarzında sözler yayıyorlardı. Bu şekilde, halk arasında millî davanın doğru algılanmasına karşı olumsuz bir hava estirilmiş oluyordu.⁹⁵

⁸⁹ TBMM ZC, 1. Devre, 1. İcra Senesi, C.4, s. 27: aktaran, TOSUN, 2017, s.54.

⁹⁰ Kâzım Özalp, “Kâzım Özalp Anlatıyor”, *Yakın Tarihimiz*, C.II, Sayı:21, İstanbul, (19 Temmuz 1962), s. 231: aktaran, TOSUN, 2017, s.58.

⁹¹ Açık Söz, 9 Mayıs 1336: aktaran, TOSUN, 2017, s.46.

⁹² Atatürk, *Nutuk*, s. 303: aktaran, TOSUN, 2017, s.56.

⁹³ Tevfik Çavdar, *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla “...Vaziyet ve Manzara-î Umumiye”*, Basım Yeri Yok, 1971, s. 235: aktaran, TOSUN, 2017, s.56.

⁹⁴ Kenan Esengin, *Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar*, İstanbul, 1975, s. 102: aktaran, TOSUN, 2017, s.56.

⁹⁵ ATASE, İSH, Kutu:944, Gömlek:126, Belge No:126-1; ATASE, İSH, Kutu:980, Gömlek:24, Belge No:24-1: aktaran, TOSUN, 2017, s.52.

2.6.8. Memleketlerinin İşgale Düşme Kaygısı ve Kuva-yı Milliye'ye Katılma Düşüncesi

Mondros Mütarekesi'nden sonra bazı askerler tarafından memleketlerinin ve ailelerinin tehlikeye düşmesi onları firara iten yeni bir sebep olmuştur. Bu askerlerden bazılarının Kuva-yı Milliye'ye katılanların olmasıydı. Bu durum 1. Kolordu Ahz-ı Asker Heyet-i Riyasetinin de gündemine gelmiştir. 1. Kolordu Ahz-ı Asker Heyet-i Riyaseti verdiği malumatında, birliklerden firar eden askerlerin bir kısmının Kuva-yı Milliye'ye katıldığını bildirmiştir. Bunların birliklerine iadeleri konusundaki teşebbüslerin engellenmeye çalışıldığı hatırlatıldıktan sonra, ilgili mercilerden gerekli işlemlerin yapılması istenmiştir.⁹⁶

Kuva-yı Milliye'nin insan kaynağı havuzunu besleyen kaynaklardan birisi de asker kaçaklarıydı. Bunları şöyle sınıflandırmak mümkündür: Millî Mücadele'den önce firar etmiş olanlar, mücadele sırasında firar edenler ve askere alınmamak için Kuva-yı Milliye'ye katılmış olan peşin asker kaçakları.⁹⁷

2.6.9. Terhis Sürelerinin Geçmesi

Askeri firara iten bir diğer neden, askerlik süresi biten ve terhisini bekleyen askerlerin bu sürenin uzaması ile firarı bir seçenek olarak görmeleri ile oluşmuştur.

Terhis sürelerinin uzaması ile yaşanan firarlar arasında yakın bir ilişki vardı. Nitekim 13. Kolordu Komutan Vekili'nin 24 Nisan 1335 tarihinde Harbiye Nezaretine göndermiş olduğu yazı, gözleri terhis kavramına çevirmekteydi. Yazıda, 1. Süvari Alayı'ndan firar eden asker miktarı: terhise hak kazananlardan 77, terhise hak kazanmayanlardan 51 asker olarak gösteriliyordu ve firarların engellenmesi için gerekli önlemlerin alınması isteniyordu.⁹⁸ Burada verilen rakamlar, diğer sebepleri göz ardı etmemek kaydıyla yapılan firarlarda terhis faktörünün de önemli olduğuna işaret etmekteydi.

2.6.10. Moral Bozukluğu, Telâş ve Umutsuzluk

Moral bozukluğu, Telaş ve umutsuzluk Millî Mücadele Dönemi'nde askerlerin firar etmesine yönlendiren nedenlerden biri olmuştur. Özellikle Kafkas ve Suriye-Filistin cephelerinde savaşın kaybedileceği inancı firar eden asker sayısının artmasına neden olmuştur.

⁹⁶ ATASE, İSH, Kutu:36, Gömlek:110, Belge No:110-2: aktaran, TOSUN, 2017, s.61.

⁹⁷ Selek, *Anadolu İhtilâli, C.1*, s. 123: aktaran, TOSUN, 2017, s.61.

⁹⁸ ATASE, İSH, Kutu:12, Gömlek:129, Belge No:129-5,6,7,8: aktaran, TOSUN, 2017, s.37.

2.6.11. Bazı Komutanların Askere Karşı Olumsuz Tutumları

Askerleri firara yönlendiren hususlardan biride erler ile komutanları arasındaki iletişim eksikliği ve yanlış anlaşılmalardı. Bazı askerler; komutanlarından gördükleri olumsuz davranışlara karşı firar etmeyi bir tepki olarak geliştirmişlerdi.

Komutanların askerlerin motivasyonunu olumsuz etkileyen davranışları bu davranışları karşısında askerî makamlar; firarların önüne geçmek amacıyla askere daima olumlu muamele ve iyi niyetle yaklaşılması telkininde bulunuyordu.⁹⁹ Burada komutanların yetenekli ve eğitimli kimselerden seçilmesi önem kazanıyordu.

2.6.12. İnsanî Kaynaklı Korkular (Psikolojik Sebepler)

Askerler savaş anında insan için en önemli varlığı olan hayatını tehdit eden durumlarla karşılaşılıyor ve savaş esnasında ölüm ve yaralanmalara tanık oluyorlardı. Bu da doğal olarak askerlerde korkuya neden oluyordu.

Savaş Tarihi, bunun birçok örneği ile doludur. Mustafa Kemal Paşa'nın da savaş meydanlarında birkaç kez ölüm tehlikesiyle karşı karşıya geldiği olmuştur. Trablusgarp Savaşı'nda İtalyanlara karşı yönettiği Kasr-ı Harun Taarruzu'nda gözünden yaralanmıştı.¹⁰⁰ Yine, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde Conkbayırı'nda bir şarapnel parçası Mustafa Kemal Paşa'nın tam göğsüne isabet etmişti. Şarapnel parçası, göğüs cebine çarpıp, cebin içindeki saati parçalayarak göğsünde büyükçe bir çürük bırakmıştı.¹⁰¹ Mustafa Kemal Paşa, başka bir kazayı; Sakarya Savaşı'na hazırlık yapıldığı sırada yaşamıştı. Mustafa Kemal Paşa, karargâhını Ankara'nın seksen kilometre kadar güneybatısında bulunan Polatlı'ya kurmuştu. Buraya geldikten sonra, atıyla çevreye hâkim bir nokta olan Karadağ'a çıktı. Atından inip düşmanın izlemesi olasılığı bulunan hücum yönünü görmek istedi. Yeniden atına bindiği sırada bir sigara yaktı. At, kibritin alevinden ürküp geri tepince Mustafa Kemal Paşa, sert bir şekilde yere düştü ve çarpmanın etkisiyle kaburga kemiklerinden biri kırıldı.¹⁰²

Savaş sahneleri, potansiyel tehlikeleri içerisinde barındırmış ve insanın yapısı gereği psikolojisini bozmakta ve onda korkuya neden olmaktadır. Ayrıca korku çabuk yayılan bir hastalıktı. Bunun ilginç bir örneğini, Kafkas Cephesi'nde görev yapan Osmanlı Sıhhiye Onbaşı Ali Rıza (Eti) Efendi'nin günlüğünde görmek mümkündür. Ali Rıza Efendi bu şekil bir sahneyi

⁹⁹ ATASE, İSH, Kutu:286, Gömlek:84, Belge No:84-2; ATASE, İSH, Kutu:477, Gömlek:40, Belge No:40-1: aktaran, TOSUN, 2017, s.67.

¹⁰⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, C.IX*, Ankara, 1999, s. 286: aktaran, TOSUN, 2017, s.67.

¹⁰¹ Kinross, *Atatürk*, s. 120: aktaran, TOSUN, 2017, s.67.

¹⁰² Kinross, *Atatürk*, s. 325: aktaran, TOSUN, 2017, s.68.

şöyle anlatıyordu: “*Düşman şarapnel ve mermileri yağmur gibi dökülüyor. Askerimiz firar, evet firar ediyor, hem de toplu bir hâlde! Düşmansa kaçan askeri süngüleyerek takip ediyor. Binbaşı ve diğer zabitan bağırarak yalvarıyor. Fakat kim dinler.*”¹⁰³

Buraya kadar açıklanan bölümlerden de anlaşıldığı üzere firar, hemen her dönemde ve her devlette askerliğin ciddi bir sorunu olarak süregelmiştir. Günümüzde her konuda olduğu gibi askerlerin firar nedenlerinde değişim yaşanmıştır ve bu amaçla; görevi sürecinde, firar edip sonrasında birliğine dönen erlerle yapılan görüşmelerle, firar konusunun sebep ve sonuçlarıyla, nasıl bir değişikliğe uğradığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

---

¹⁰³ Ali Rıza Eti, *Bir Onbaşının Doğu Cephesi Günlüğü 1914-1915*, (Haz.Gönül Eti), İstanbul, 2016, s. 109: aktaran, TOSUN, 2017, s.69.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ASKERİ HAYATA UYUM SAĞLAYAMAMA SONUCU FIRAR (ALAN ARAŞTIRMASI)

Bu bölümde, yapılan araştırmanın amacı, konusu, yöntem, askerliğinin herhangi bir döneminde firar suçu işleyip, yeniden görevini tamamlamak üzere birliğine dönen erbaş/erlerle yapılan görüşmeler ve bu görüşmelerden elde edilen bulgular yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, silahlı kuvvetler bünyesinde, tarihin her döneminde karşılaşılan firar olgusunu daha iyi anlamak, anlaşılmasına katkı sağlamak ve bu sorun ile ilgili vakaların en aza indirilerek, kısıtlı insan kaynağını, devletin güvenliğini sağlamak maksadıyla, en verimli şekilde kullanılmasını sağlayabilmektir.

3.2. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada erlerin uyum/intibak süreçleri değerlendirilerek, tarih boyunca askerliğin sorunu olmuş firarın en aza indirilebilmesi için alınabilecek tedbirler ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.3. Yöntem

Çalışma ve araştırmaya katkı sağlayabilmesi ve bazı sorulara yanıt ararken yol gösterebilmesi için, askerlik sürecinde firar edip sonrasında görevine dönen sekiz (8) er ile görüşülmüştür. Görüşme yapılan erler, çeşitli birliklerde görev yapmakta olup, askerliğinin belirli bir döneminde firar suçu işleyip yeniden birliğe dönen erlerdir. Bu çalışma yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Görüşmelerde **gönüllülük** kuralı esas alınmıştır. Kendilerinden herhangi bir demografik bilgi alınmamıştır. Her katılımcıya aynı on bir (11) soru sorulmuş ve verdikleri cevaplar herhangi bir yorum katılmadan kaydedilmiştir. Görüşmelerde sorulan sorular şu şekildedir:

S1. Askerliğinin hangi döneminde firar ettin?

S2. Kaç gün boyunca firar durumunda kaldın?

S3. Firar etmene sebep olan problemin neydi?

S4. Askere gelmeden önce de firar etmene sebep olabilecek bir sorunun var mıydı?

S5. Firar etmeden önce, sorununu çözebilmek için herhangi bir kişi ya da birimden yardım aldın mı? Almadıysan sebebi nedir?

S6. Firar etmenin suç olduğunu biliyor muydun?

S7. Firar edince problemini çözebildin mi?

S8. Şu an devam eden herhangi bir problemin var mı? Olması halinde ne yapman gerektiğini biliyor musun?

S9. Askerliğe uyum sağlamanı engelleyen en temel faktör neydi?

S10. Sence ne tür düzenlemeler, iyileştirmeler yapılmalı ki uyum/intibak süreci daha kolay olsun?

S11. Askerlik görevine başlamadan, birliğine katılmadan önce, askerlik ile ilgili bir bilgin, düşüncen, önyargın ya da korkun var mıydı?

Sorulardan elde edilen cevapların, firarın sebep ve sonuçlarını daha iyi anlayabilmek için yardımcı olacağı düşünülmüştür. Sosyal psikoloji araştırmalarının bilimsel bulguları, kurum içi görev yapmakta olan psikologların ve rütbeli personelin tecrübe ve gözlemleri, kişisel tecrübe ve gözlemler ile görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında, askerliğe uyum süreci anlaşılmaya çalışılmış ve uyum sağlayamama sonucunda ortaya çıktığı gözlenen firar olgusu, detaylarıyla tartışılmıştır.

3.4. Firar Öyküsü Bulunan Erlerle Yapılan Görüşmeler

Askerlik görevi devam ederken birliğinden izinsiz ayrılarak firar suçu işlemiş; sonrasında ise birliğine yeniden katılmış olan erlerle firar ve askerlik üzerine, gönüllülük esasına dayalı olarak görüşmeler yapılmıştır. Kendilerine askerlik ve firar ile ilgili bazı sorular sorulmuş ve şahsi düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu sorular arasında firarın suç olduğunu bilip bilmediği, firar etmesine sebep olan faktörler, firar durumunda iken sorununu çözüp çözemediği, yeniden sıkıntı yaşamaması halinde tekrar firar etmeyi düşünüp düşünmeyeceği gibi sorular bulunmaktadır. Verilen cevaplar doğrultusunda yapılan değerlendirmelerin, firar olgusunu günümüz koşulları ile anlama ve devamında önleyici tedbirler alma konularında yön gösterici olacağı düşünülmektedir.

Görüşmeyi kabul eden erlerden ilkine firarına sebep olan etmen sorulduğunda kız arkadaşının, görev yaptığı ilçeye ziyarete geldiğini ve onunla görüşebilmek için firar ettiğini belirtmiştir. Ziyaret tarihinden önceki bir tarihte ilgili komutanına konuyu arz ettiğini ve komutanının izin vereceğini bildirmesine rağmen ziyaret gününde izin alamadığını, bundan dolayı da firar etmeye **mecbur kaldığını** ifade etmiştir. Firarın suç olduğunu ve **ceza alacağını bilmesine rağmen** birliğini terk ettiğini belirtmiştir. Görüşmenin sonunda askerlik ile ilgili neyi değiştirmek isterdin diye sorulduğunda ise komutanlarının daha anlayışlı olabileceğini dile getirmiştir. Bu örnekte, erin, iletişim kazalarından dolayı kendisini firar etmeye mecbur hissettiği anlaşılmaktadır.

İzin alamamasının altında yatan sebepleri düşünmek yerine kendi problemine odaklanmış ve yanlış olduğunu bilmesine rağmen firar ederek çözmeye çalışmıştır. Bir bakıma, işlediği suçu, mecburiyet hissi ile birlikte kendi zihninde meşrulaştırmıştır. Bundan dolayı pişmanlık hissetmemektedir.

Yapılan bir başka görüşmede ise er, ailesi maddi sıkıntılar içerisinde olduğu için firar ettiğini belirtmiştir. Askerlik süresini, kendisi ve ailesi için **boşa geçirilen bir zaman olarak algıladığını**, sivil hayata dönerek para kazanmak zorunda olduğunu düşündüğünü, kendisi bunu yapmadığı takdirde ailesinin kesinlikle yaşamını sürdüremeyeceğini hissettiğini dile getirmiştir. Firar etmenin suç olduğunu bilmesine karşın **çalışmadığı zamanların kendisi için çok daha büyük bir kayıp olduğunu** düşündüğünden firar etmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir. Firari kaldığı süre boyunca çalışıp para biriktirdiğini ve biriken parayı ailesine bırakarak askerlik görevine geri döndüğünü belirtmiştir. Askerlik ile ilgili değiştirilmesini isteyebileceği şeyler sorulduğunda herkesin kendi memleketlerinde askerlik yapabileceğini ya da askerlik maaşlarının biraz daha artırılabilirliğini dile getirmiştir. Ere, asker aileleri sağladığı maddi yardım imkanları hatırlatıldığında çok fazla bilgi sahibi olmadığı ve başvurması halinde dahi yardım yapılacağına inanmadığı öğrenilmiştir.

Bir diğer görüşmede bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve travmatik yaşam öyküsü bulunan bir er ile görüşülmüştür. Danışan askerliğin barındırdığı disiplinlerin neredeyse tamamının kendisine aykırı olduğunu belirtmiştir. Çocukluğundan itibaren sokaklarda büyüdüğünü ve yanlış kişilerle arkadaşlık kurarak yanlış işler yaptığını, kimseye bağlı kalmadığını, canı o an ne isterse onu yapabildiğini ifade etmiştir. Ancak askerlik görevine başlayınca ciddi bir bunalım yaşadığını, disiplin ve kurallardan dolayı çok sıkıldığını, bunları anlamsız bulduğunu, ayrıca madde kullanımının vermiş olduğu bunalımlardan dolayı da çok zorlandığını ifade etmiştir. Firar ettikten sonra madde temin ederek kullandığını, komutanları arayarak ısrar edince de birliğine döndüğünü dile getirmiştir. Firarın suç olduğunu bildiğini ancak kendisi için çok bir anlam ifade etmediğini ve caydırıcı olmadığını belirtmiştir.

Bir başka görüşmede ise askerlik görevinde iken kız arkadaşından ayrılan ve bu süreçte intihara teşebbüse varan sıkıntılar yaşayan bir erin öyküsü alınmıştır. Er, bir akşam koğuşa gitmeden önce telefonda kız arkadaşıyla görüşüğünü, tartışıp ayrıldıklarını dile getirmiştir. Ondan sonraki süreçte her şeyin üstüne gelmeye başladığını hissettiğini, kız arkadaşıyla konuşması gerektiğini düşündüğü için de firar ettiğini belirtmiştir. Firarda olduğu süre içerisinde sorunlarını çözemediği gibi psikolojik sıkıntılar yaşamaya başladığını ve moral/motivasyonunun olumsuz yönde etkilendiğini, yaşamaktan bile vazgeçtiğini ifade etmiştir. Daha sonra gerek ailesinin desteği, gerek psikiyatrik tedavi ve terapi süreci, gerekse birlikteki komutanlarının ve arkadaşlarının desteği ile eski halinden çok daha iyi bir noktaya geldiğini dile getirmiştir. Tekrar sorun yaşaması halinde firarı düşünüp düşünmeyeceği sorulduğunda ise kesinlikle düşünmeyeceğini belirtmiştir.

Yapılan bir diğerk görüşme de esasında kişinin çözüm üretebilme, sağlıklı bakış açısı geliştirebilme, sorumluluk alma gibi özelliklerinin önemini ortaya koymaktadır. Görüşülen er, askerliğin ve toplu yaşamın gereklerine alışmakta zorlandığı için firar ettiğini beyan etmiştir. Birliğine katıldığı günden itibaren herhangi bir sorun olmamasına karşın, karşılaştığı her yeni şeye (arkadaş, kural, çevre, yaşam ortamı vb.) kendi içerisinde direnç göstermeye başladığını, buna karşı koyamadığını ve askerliği yapamayacağını hissettiğini dile getirmiştir. Firarın suç olduğunu bildiğini ancak askerlik sürecinin, kendisini firardan daha çok korkuttuğunu ifade etmiştir. Hayatında hiçbir zaman bu kadar çok kuralla karşılaşmadığını, yakın birkaç arkadaşı dışında sivil yaşamında da arkadaşı bulunmadığını, ailesinde kimsenin kendisine karışmadığını ve rahat büyüdüğünü belirtmiştir. Firar ettikten sonra ise komutanlarının ve ailesinin desteği ile görevine döndüğü öğrenilmiştir.

Bir başka firar öyküsü, madde bağımlısı olan bir erden alınmıştır. Er, birliğine katılmadan hemen önce yanında getirdiği maddeyi kullandığını, birkaç gün zor da olsa dayanabildiğini ancak sonraki süreçlerde yaşadığı yoksunluktan kaynaklı zorlanmalarla baş edemediğini, yapılan tıbbi girişimlerin ya da sosyal desteğin işe yaramadığını çünkü aklında sadece madde temin etmek olduğunu, bunun için firar ettiğini belirtmiştir. Firarın suç olduğunu bildiğini ancak yoksunluk anında hiçbir şeyin kendisini durduramayacağını dile getirmiştir. Firar edince, madde temin edip kullanarak o anki sorununu kendince çözmüş olduğunu ancak tüm hayatını mahvedecek bir hatanın içerisinde bulunduğunun farkında olduğunu ifade etmiştir. Ailesinin ve komutanlarının desteği ile birliğine dönerek tedavi sürecine başladığını belirtmiştir. Ancak askerliğin kendisi adına, maddeden uzak kalabildiği için bir fırsat olduğunu bilse de görevini yapmakta zorluk yaşadığını dile getirmiştir.

Yapılan diğerk iki görüşmede de erlerin, disiplinden uzak büyüdükleri ve askerliğin gereklerini yapmakta zorlandıkları gözlenmiştir. Firarın bir suç olduğunu bilseler de böyle bir suçu işlemenin çok da kötü bir durum olmadığı algısına sahip oldukları, hayatları ve yaşam tarzlarıyla ilgili bir sıkıntı ya da şikayetlerinin bulunmadığı gibi kendileri için yeni hedefler de bulunmadığı, verdikleri cevaplardan ve tavırlarından anlaşılmıştır. Önceki örneklerde olduğu gibi, kişinin yetişme koşulları, yaşam öyküleri ve kişilik özellikleri hayata ve yaşadıklarına karşı duruşunu, tavrını etkilemektedir. Bu görüşmelerde, askerlik gibi kendi disiplin ve kültürü olan bir işleyişe, olumsuz yaşam ve gelişim öyküleri bulunan kişilerin uyum sağlayamadığı ortaya çıkmıştır.

3.5. Görüşmeler Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Yapılan görüşmelerde ilk olarak, firar eden erlerin büyük oranda problem çözme becerilerinin düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu kişiler çözüm odaklı düşünmekte zorlanmakta, odak noktası dışı dönük olmakta ve hayatında yolunda gitmeyen hususlar için kendisi dışındaki etmenlere

yönelmektedir. Bu görüşmeler göstermiştir ki, önceki bölümlerde vurgulanmaya çalışılan problem çözme becerilerinin kazanılmış olması gerekliliği oldukça önem taşımaktadır.

Stres oluşturan bir durum karşısında öncelikleri belirleyemeyecek, doğru ile yanlış olanı ayırt edemeyecek ya da içerisinde bulunduğu ortamın gereklerini göremeyecek kadar bir gerginlik ve kontrolsüzlük, beraberinde hataları getirmektedir. Yani olumlu stres düzeyi, olumsuz stres düzeyine dönüşmektedir ve zarar vermeye başlamaktadır. İşte böyle zamanlarda bireylerin en az zararla kurtulmalarındaki ayırt edici etmenlerden belki de en önemlisi “**problem çözme becerisinin kazanılmış**” olmasıdır.

İntiharlarla ilgili yapılan araştırmalarda da 14-24 yaş arası gençlerin, dürtü ve öfke kontrolünde problem yaşayan kişilerin ve problem çözme becerileri yetersiz olan bireylerin risk grubunu oluşturdukları saptanmıştır¹⁰⁴. Nitekim görüşme yapılan erin de intihara teşebbüs öyküsü bulunmaktadır. Problem çözme becerileri ile intihar arasındaki ilişkiler 1979 yılında Clum, Patsiokas ve Luscomb (1979)’un yapmış olduğu bir çalışma ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, stres altında bulunan bireyler katı bir bilişsel yapıya sahipse ya da problem çözme becerilerinde yetersizlikleri bulunuyorsa, bu kişilerin intihar etme ya da intihar girişiminde bulunma olasılıkları artmaktadır. Üniversite öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada ise (Scott ve Clum, 1982), üniversite bir model öne sürülmüştür. Bu modele göre, aşırı stres altında olan bir kimse, katı düşünce tarzına sahipse ve problem çözme becerilerinde yetersizlik varsa, bu durum umutsuzluğa yol açmakta, yaşanan umutsuzluk ise kişiyi intihar davranışlarına sürüklemektedir¹⁰⁵. Literatürde bu konu üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında, benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Gerek araştırma sonuçları gerekse yaşanan örnekler, kişinin stresle ve zorlu durumlarla mücadele edebilmesi ve engellenmeye karşı tolerans geliştirebilmesi için problem çözme becerilerini kazanmış olması gerekmektedir. Askerlik, doğası gereği zaten bir takım streslere yol açmaktadır. Bu süreçte iken bazı hayat değişiklikleri olduğunda kişi bunu olduğundan daha olumsuz olarak yorumlamakta, algılamakta ve kendini çözümsüz hissetmektedir. Bu durum fark edilerek birlik içerisinde gerekli destek sağlandığında erler hata yapmaları en aza indirilerek süreci atlatalmaları beklenebilir ancak bunun için **Can Dostu, Alo Mehmetçik Hattı vb. sistemlerin iyi bir şekilde işletilerek tüm iletişim kanallarının açık tutulması** gerekmektedir. Ancak bu sayede oto kontrol sağlanabilmektedir.

---

¹⁰⁴ Ayşegül D. BATIGÜN ve Nesrin H. ŞAHİN (2003), Öfke, Dürtüsellik ve Problem Çözme Becerilerindeki Yetersizlik Gençlik İntiharlarının Habercisi Olabilir mi?, Türk Psikoloji Dergisi, 18(51), 47.

¹⁰⁵ BATIGÜN ve ŞAHİN, 2003, s.39.

Bunun dışında, farkındalığı, sorumluluk bilinci ya da bazı değerleri tam anlamıyla oturmamış, kimlik bulamamış hatta ergenliğin son dönemlerinde bulunan, ortalama 20 yaşındaki gençlerin, ilk kez buldukları ve alışmaya çalıştıkları bir ortamda, çok yönlü düşünememeleri, nispeten fevri kararlar almaları ve hata yaparak öğrenmeleri yüksek ihtimaldir ve bu hataları engelleyebilecek en önemli unsurlardan birinin sağlıklı iletişim ve anlayışlı yaklaşım olduğu, yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır. Bu nedenle onlarla **sağlıklı bir iletişim kurulmalı ve görev sürelerince sürdürülmelidir. Tüm birlik personeli arasında, usulüne uygun olarak bir güven ortamı oluşturularak iletişim kanallarının, herkese, eşit şekilde açık olmasına gayret gösterilmelidir.**

Fırarın önlenmesi için intibak eğitimleri sırasında erbaş/erlerin ihtiyaç duyabileceği her konuda bilgilendirme yapılması, onların hayatında çok büyük değişikliklere sebep olabilecek kadar önem arz ettiği, tespit edilen bir diğer husustur. Bununla birlikte **güven duyma** konusunun da önemli olduğu gözlenmiştir. Sağlıklı bir güven duygusu geliştirememenin ardında bağlanma sürecinin (0-12 ay) sağlıklı bir şekilde atlatılamamış olması dahil, sosyal imkansızlıklardan ve zorlu yaşam öyküsünden kaynaklı bir devlete, otoriteye karşı bir güvensizlik geliştirilmiş olması, gerçeğe dayalı olmayan söylentiler (şu kişi başvurdu ama çıkmadı, kimseye çıkmıyor vb.), olumsuz tecrübeler, bilgisizlik, yeterli iletişim imkanı sağlanmaması ve bazı kişilik özellikleri ya da psikolojik sıkıntılar gibi sebepler bulunabilmektedir. Temel sebebin tek bir görüşme ile tespit edilmesine imkan yoktur ancak tüm bu ihtimaller göz önünde bulundurularak her birimin şeffaf bir şekilde bilgilendirmeler yapması ve gerekli haller için iletişim kanallarını açık tutması olmazsa olmaz bir gerekliliktir.

Bunlarla birlikte, sağlıklı bir gelişim süreci yaşayamamış gençlerin de, askerliğe uyum sağlamakta zorlandıkları, disiplin altında toplum içerisinde varlıklarını ortaya koyamadıkları görülmektedir. Bu bireylerin, aile, dostluk, sadakat, hoşgörü, saygı, bağlılık, fedakarlık ve hepsinden önemlisi sevgi gibi kavramlardan uzak büyümüş, haliyle vatan sevgisi, vatan borcu, silah arkadaşlığı, emre itaat, sorumluluk gibi değerleri kazanamamış olduğu anlaşılmaktadır. Gelişimi için en önemli yaşlarda, sevgiden ve samimiyetten uzak ortamlarda sadece hayatta kalmaya çalıştıkları da elde edilen bir başka bilgidir. Bu kişilerin, ayrıca madde kullanmaya başlayabileceği ve zaten zor olan yaşamlarını daha da zorlaştırabilecekleri gözlenmiştir. Bu bireylerin insanlara güven duyması, gerçek anlamda dostluk kurmaları, kurallara uyması, sorumluluk almaları ya da hissetmeleri, toplu yaşam gereklerine uyum sağlamaları pek mümkün olmadığı gibi kendilerine karşı geliştirilmeye çalışılan dostluk ve güvene de direnç göstermektedirler. Çünkü o yaşına kadar kimse ona iyilik yapmamıştır ve güvenmemiştir. Dost dediği ya da sığındığı herkesten zarar görmüştür. Hayatı için planları hiçbir zaman gerçekleşmediğinden artık kendine hedef koymayı bırakmıştır ve bu anlamda kendisine uzatılan her eli geri çevirmektedir. En temelde kimseye güvenmemektedir ve kimsenin koşulsuz yardımcı olmak isteyeceğine inanmamaktadır.

Ayrıca travmatik yaşam öykülerine sahip kişilerin de askerlik ortamına ve gereklerine uyum sağlamlarının çok zor gerçekleştiği görülmüştür. Kurum içi görev yapan psikologlardan ve çeşitli birlik komutanlarından, bu konuda olumlu örneklerin mevcut olduğu ancak ciddi bir kişisel gayret ve zaman gerektiği, birlik içindeki herkesin görevi dışında çok fazla emek verdiği, hem sosyal hem manevi hem de maddi olarak destek sağlanarak bireyin kendisine hedefler konmaya çalışıldığı, bunun için çeşitli kamu dairelerindeki amirlerle irtibata geçilerek, ikili ilişkiler sonucu bazı kazanımların mümkün olduğu öğrenilmiştir. Bu vakalar umut verici olsa da benzer sıkıntıları yaşayan her bireye benzer koşulları sağlamak mümkün ve söz konusu değildir. Bu yüzden terapi, tedavi, maddi destek, eğitimler, çeşitli meslek kursları gibi imkanlar sağlanıyor olsa da benzer öyküleri olan gençlerin **tedavi ve sağaltımı tamamlandıktan sonra askerlik görevine başlamalarının** daha sağlıklı sonuçlar vereceği değerlendirilmektedir. Bunun için **çeşitli kamu kuruluşlarında bazı düzenlemelere de ihtiyaç duyulacaktır**. Bu çalışmanın bir amacı da bu kapsamda sorun ve eksikleri ortaya koyarak en kapsamlı çalışmaların yapılabilmesi için bir adım, bir ışık olabilmektir.

Madde kötüye kullanımı ve madde bağımlılığı, genel anlamda kişinin birey olmasını engelleyen, davranış sayı ve çeşitliliğini kısırlaştıran, karar verme mekanizmalarını bozan, davranışsal ve psikososyal birçok sıkıntıya sebep olan hastalıklardır ve oluş nedenleri incelenirken genetik yatkınlığın yanı sıra öğrenme kuramları da göz önünde bulundurulurken, maddelerin beyin üzerindeki etkilerinin yanında davranışsal modeller ve sosyal risk faktörleri de mutlaka değerlendirilmelidir¹⁰⁶. Kişi ilk başlarda yapay hoşnutluk denilen sahte iyi oluş halini yaşamak için madde kullanırken, birkaç kullanımdan sonra maddeyi temin edemediğinde vücudunda ortaya çıkan sıkıntı ve rahatsızlıklardan (yoksunluk) kurtulmak için kullanmaya devam eder. Bağımlılık sürecinde kişinin problem çözme becerileri, strese karşı geliştirdiği tolerans, karar alabilme becerisi, iletişim becerileri bozulmaktadır ve beraberinde gelen davranış problemlerinden dolayı (öfke kontrol problemleri, sorumlulukları yerine getirmeme, agresif tutumlar vb.) sosyal desteği azalmakta ya da bitmekte, kendine ve çevresine zarar verebilecek yapıda olduğundan yasal sıkıntılar yaşayabilmektedir. Genellikle maddi sorunlar da gözlenmektedir. Böyle bir durum içerisindeki bireyin askerliğin gereklerini yapması zaten beklenmemelidir. Öncelikle sağaltımı için gerekli adımlar atılmalı ve kişinin topluma kazandırılma sürecinde kaybettiği diğer tüm becerileri de yeniden kazandırılmaya çalışılmalıdır. Bağımlı kişi, maddeyi bırakmaya karar verdikten sonraki süreçte tıbbi ve psikososyal desteklerin sonucunda hayatı için yeniden plan kurmaya başlamakta, kendine hedefler koyabilmekte, özsaygısı ve özgüveni artmakta, motivasyonu ve morali yükselmektedir. Bununla birlikte askerlikle ilgili olan uyum sorunları da azalmakta ya da sona ermektedir. Bu vakadan anlaşılacağı üzere **madde bağımlılığı ya da öyküsü bulunan erler**, gerek kişinin kendi iyiliği için, gerek birlik içerisindeki diğer kişilerin iyiliği için, gerekse de birlik

---

¹⁰⁶ ÖZTÜRK, 2008, s.690.

disiplin ve düzeninin muhafaza edilebilmesi için, **birliğe katılış süreçlerinde mutlaka tespit edilmeye çalışılmalı ve gerekli tedbirler alınmalıdır.**

Çocukların gelişim dönemlerinde aileler tarafından yapılan yanlışların, çocuğun hayatında karmaşalara yol açabileceği, gerekli ve doğru zamanlarda çocuğun bazı zorluklarla savaşmayı öğrenmesi gerektiği, ebeveyn olarak buna izin verilmesi gerektiği, günümüzde çoğu ebeveyn tarafından bilinmektedir. Çocukları korumak adına yapılan bazı girişimler, özgüven ve özsaygı eksikliğine, içe kapanıklığa, sorunlar karşısında çözüm geliştirememeye, ciddi kararlar almada sıkıntı yaşamaya ve benzeri birçok davranışsal/ruhsal probleme yol açmaktadır. Bu problemler de genellikle çocuklar aileden ve ailenin korumasından uzak kaldıklarında ortaya çıkmaktadır. Okul, askerlik, evlilik gibi süreçlerde zorluk yaşayan kimi bireylerin bu anlamda benzer öyküleri bulunmaktadır. Askerlik, önceki bölümlerde bahsedildiği üzere kendine özgü bir takım disiplinleri barındıran bir yapıdır. Disiplin, sorumluluk almaktan korkan kişilere ya da toplu yaşam, özgüven eksikliği olan, henüz birey olarak kendini ortaya koymaya fırsat bulamamış kişilere elbette ki zor ve korkutucu gelmektedir. Ancak askerlik görevinin sonunda bireylerin, o yaşa kadar kazanamadıkları birçok değeri de kazanarak askerliği tamamladıkları ve sivil yaşamlarına döndükleri de bilinen bir gerçektir. Toplumumuzda geçmişten beri gelen “askerlik yapmayana kız verilmez, iş verilmez” gibi düşünce ve alışkanlıklar, ya da bazı ebeveynlerin büyütürken zorlandıkları erkek çocukları için “askere gidince durulur” gibi ifadeler kullanmaları bunun en büyük göstergesidir. Sabır, sorumluluk, paylaşım, vatan sevgisi, disiplin, güven ve özgüven, hoşgörü, farklılıklara karşı anlayış, bazı önyargılardan kurtulma, gelecek planlaması, farkındalıkta artış gibi birçok değerın kazanılmasını mümkün kılan bir oluşumdur askerlik. Bu anlamda, bazı çekinceleri olan erlerin, birliğe yeni katıldıklarında tespit edilebilirse, ilgi, destek ve eğitimle askerliğe uyum sağlayabildikleri gözlenmektedir.

Görüşmelerden elde edilen bilgilere genel olarak bakıldığında, problem çözme becerilerini geliştiremeyen gençlerin, kendi içinde bir değerlendirme yapamadığı için çözüm üretmekte zorlanmakta ve yanlış kararlar verebildiği; bunun da askerlik ortamında firara sebep olabileceği anlaşılmıştır. Bunun dışında firar üzerinde etkili olduğu gözlenen diğer hususlar ise ekonomik sıkıntı yaşamak, kolay iletişim kuramamak, madde bağımlılığı gibi sağlık sorunları, aile içerisinde yaşanan sıkıntılı olaylar ve aileye özlem, komutanların anlayışlı olmaması şeklinde sıralanabilir.

Maddi sıkıntı yaşayan ailelerin erkek çocukları genellikle temel eğitim ve öğretimin ardından aileye destek olabilmek amacıyla bir işte çalışmaya başlamaktadır. Bu çocuklar askerlik zamanı geldiğinde, kendilerini bekleyen sürecin aileleri adına bir zaman kaybı olduğunu, çalışıp para kazanmanın daha öncelikli olduğunu düşünmekte ve askerlik görevine motive olmakta zorlanmaktadır. Bu zorlanma süreci de devamında firarı getirebilmektedir.

Özellikle madde bağımlılığı gibi sağlık sorunları, davranışsal, psikolojik, fizyolojik ve sosyal bozulmaları barındırdığından dolayı gençlerin, askerlik gibi kendine özgü yapı ve işleyişi olan bir disipline uyum sağlamalarını neredeyse imkansız kıldığı, yapılan görüşmelerde saptanan bir diğer husustur.

Farklı kültürlerde kişilerin bir arada yaşadığı askerlik sisteminde, kişinin arkadaş edinebilme, kolay iletişim kurabilme gibi becerilerinin önemi sivil hayata göre daha da yoğun hissedilmektedir. Nitekim yapılan görüşmelerde de erlerin, yalnızken moral ve motivasyonun düştüğünü ifade ederek, arkadaşlık kurmaya çalışmanın gerekliliğini ve önemini vurguladığı görülmüştür.

Bunların dışında aile içerisinde yaşanan olayların (tartışmalar, boşanma vs.) ve aile özleminin, komutanların olumsuz tavır ve yaklaşımlarının da firarı tetikleyebildiği tespit edilmiştir.

Genel olarak bakıldığında askerlik bir toplu yaşam yeridir. Birlikte yaşamaya çalışan kişilerin hepsi farklı kültürlerde, farklı zihniyetlerde, değişik eğitim düzeylerinde, farklı alışkanlıklara ve zevklere sahip, farklı sorunları ve yaşam öyküleri bulunan, bu sorun ve öyküleri de beraberinde, birliğe getiren kişilerdir. Bu durumun olumlu yönde kullanılabilmesi için ciddi bir takip, destek ve disiplin gerekmektedir. Aksi takdirde çatışma, uyumsuzluk, direnç, disiplinsizlik, moral-motivasyon bozukluğu, başarısızlık ve maalesef bazı durumlarda can kaybı yaşanması muhtemeldir. Bundan dolayı birlik genelinde, her birimin ve kişinin, en azından mevcut tecrübeleri ve öngörüsüyle birlikte, belki bu çalışmada da ortaya konulan eksiklik ve ihtiyaçlar ışığında hareket ederek, hem yaşanabilecek sıkıntıları hem de konumuz olan firarı en aza indirmeye çalışması gerekmektedir. Vaka örneklerinden yola çıkarak söylenebilir ki; ***birlik içerisinde iletişim kanalları mutlaka açık tutulmalıdır, intibak sürecinde eğitimler eksiz bir şekilde verilmelidir, herkese eşit mesafede yaklaşılmalıdır, erlerin yaşam öyküleri mutlaka alınmalıdır, koruyucu ya da önleyici tedbirler hiçbir aksaklığa sebebiyet vermeden uygulanmalıdır ve ihtiyaç halinde gerekli tüm destek kanalları (maddi, tbbi, ruhsal, izin vb.) kullanılmalıdır.***

Yapılan tüm görüşmeler ve değerlendirmeler göstermiştir ki, ülkemizde ve günümüzde, firara sebep olabilecek etmenler arasında psikososyal faktörlerin önem kazandığını göstermektedir. Bunun sebebi elbette ki dünya genelindeki değişimin kendisidir. Sosyal imkanların gelişimi, toplumların alışkanlıklarının değişimi, birliklerin imkanlarındaki ilerlemeler, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler şüphesiz kişi ve toplumların hem algılarını hem de önceliklerini değiştirmiştir. Sonuçta, firarın sebeplerine dair, bu araştırma çerçevesinde, genel bir sıralama yapmak gerekirse;

1. Psikolojik Etmenler,
2. Ekonomik Sebepler,
3. İletişim Sorunları,
4. Komutanlarla İlişkiler,

5. Madde Bağımlılığı, Psikolojik Rahatsızlıklar Gibi Sağlık Sorunları,
6. Aileye Özlem ve
7. Birlik İmkanları şeklinde değerlendirilebilir.

3.6. Firarın Önlenebilmesi İçin Alınabilecek Tedbirler

Önceki bölümlerden anlaşılacağı üzere firar, hem birlik içerisindeki etmenlerden hem de kişisel faktörlerden kaynaklanabilmektedir.

Birlik içerisindeki faktörler ortamın değişik olması, sivil hayatta karşılaşılmayan kurallar, mecburiyet/zorunluluk hissi, anlaşılmayan arkadaşlar, komutanların olumsuz davranışları, sistemin ve önleyici çalışmaların eksikliği ya da yanlış uygulanması, eğitim eksikliği ve zorlu görev şartları olabilmektedir. Bunlardan bazılarının erin, bir süre sonra, daha önce bahsi geçen süreçlerde alışması beklenmektedir. Örneğin değişik arkadaşlar, farklı iklim, değişik yemekler, koğuş sistemi bunlardan bazılarıdır. Ancak bazıları için ise mutlaka tedbir alınmalı ve denetleyici sistemler getirilmelidir. Bunlardan en önemlisinin eğitim olduğu düşünülmektedir.

İntibak sürecindeki eğitimlerin zamanında ve tam olarak verilmemesi sonucunda erler ne zaman, hangi durumda, neyle karşılaşacağını ya da nasıl tepki vereceğini öğrenememekte ve onun için hata yapmak kaçınılmaz olmaktadır. Müracaat yollarını bilemediğinden, çaresizlik içerisinde kalarak firar gibi davranışlara kendini mecbur hissetmektedir. Bu gibi sıkıntılar yaşanmaması adına görevlerle ilgili, birlik düzeni ve ortamı (günlük işleyiş, hangi yörede bulunduğu, gelenek-görenekleri vb.), özlük haklarıyla ilgili ve özellikle işleyiş (müracaat yolları, ilgili birimler vb.) ile ilgili eğitimlerin eksiksiz bir şekilde verilerek anlaşıldığından emin olunması gerekmektedir. Ancak eğitim tek başına yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Eğitimlerde anlatılan tüm işleyiş ve sistemlerin de doğru bir şekilde işletiliyor olması gerekmektedir. Bu husus, özellikle güven oluşması için oldukça önemlidir. Güvenilir olmak, kişinin işini ciddiye almasını, yaptığı işe inanmasını ve disiplinin devamlılığını sağlamaktadır. Ancak yanlış uygulamalar ya da otoritenin istenmeyen davranışlar sergilemesi de karşılaşılan bir durumdur ve böyle durumlar için de kişinin iletişim kanallarını ve yollarını biliyor olması gerekmektedir.

İlgili birim ya da kişilere, ihtiyaç halinde ulaşabilmek, kendini yalnız ve yabancı hisseden erler için büyük önem taşımaktadır ve çaresizlik hissini engelleyen en büyük etmenlerden biridir. Bir sorunla ya da bir bilinmezlikle karşı karşıya kalındığında kişinin, hangi birime/kişiyeye ne şekilde müracaat edeceğini biliyor olması, uyum sağlamaya çalıştığı askerlik ortamında çözüm üretebilmesine yardımcı olmakta ve güven duygusunu pekiştirmektedir. Yalnız, müracaat sonrasında yapılan müdahaleler de, en az müracaat kapılarının açık olması kadar önemlidir. Doğru

zamanda doğru şekilde yapılan geri dönüşler, asılsız ya da gereksiz müracaatların da önüne geçerek daha kaliteli bir işleyişi de beraberinde getirecektir. Bunun sağlanabilmesi için de denetim sistemi geliştirilmesi gerekmektedir.

Denetim her sistem için gerekli olduğu gibi askerlik için de mutlak bir ihtiyaçtır. Bu denetimi sağlamak üzere çeşitli emirler ve yönergeler düzenlemiş olup, çeşitli zamanlarda, ilgili kişi ya da birimlerce gerekli çalışmalar yapılmaktadır. İhtiyaç halinde değişik birim ve kişilerle koordine kurularak aksaklıklar giderilmeye çalışılmaktadır. Buna örnek olarak yemeklerinde sıkıntı olduğu tespit edilen birlikte, komutan ve ilgililerce çalışma başlatılarak sivil yemek şirketi ile anlaşılması, çamaşır makinesinin bozuk olduğunu telefon hattı vasıtasıyla bildiren erlerin, ilgili birimler ile koordine kurularak sorunlarının giderilmesi gibi olaylar gösterilebilmektedir.

Her ne kadar birlik içerisinde bu önlemler alınmaya çalışılsa da erlerin, askerlik görevine başlarken yanlarında getirdikleri psikososyal sorunlara, davranış problemlerine, yetenek ya da yeteneksizliklere engel olmak mümkün değildir. Bu durumlar karşısında tıbbi tedavi, psikolojik görüşme ve terapi desteği, izin kullandırma, maddi yardım için girişimler, mesleki eğitim girişimleri, bazı komutanların kişisel destek ve yardımları gibi tedbirlerle sorunların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Ancak her girişim olumlu sonuç vermemektedir. Böyle durumlarda, mecbur kalındığında, doktor kontrol ve takibi sonrasında, er “askerliğe elverişli değildir” raporu alarak görevini tamamlamadan evine dönebilmektedir. Böylelikle hem askerliğin kişi için taşıdığı riskler hem de kişinin birlik geneli için taşıdığı riskler ortadan kalkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz imkanları çerçevesinde firarın sebep ve sonuçları ortaya konmaya çalışılmış olup, firarın önlenmesi için alınabilecek tedbirler ve gerekli değişimlerin tespit edilerek, bu alanda ihtiyaç duyulan iyileştirmelere ışık tutması amaçlanmıştır. Ancak yapılan araştırmada az sayıda erle görüşülmesi, az sayıda birlik ile çalışılabilmesi gibi sınırlılıklar bulunduğu düşünülmektedir. Değişkenlerin sayıları artırılarak, özellikle farklı illerde, farklı özellikteki birliklerde, memleket, eğitim seviyesi, maddi durum gibi değişkenler eklenerek yapılacak araştırmaların, çok daha detaylı ve gerçekçi sonuçlar ortaya koyacağı değerlendirilmektedir.

Elde edilen bulgular arasında ilk göze çarpan, *kişinin problem çözme becerilerinin yeterli seviyede gelişmemesinin*, askerliğe uyumu zorlaştıran önemli bir faktör olduğudur. Vaka örnekleri değerlendirildiğinde çoğunun farklılıklara ve zorluklara karşı mücadele etmede sıkıntı yaşadığı, stresörlere karşı tolerans geliştiremediği ve çözüm üretemediği gözlenmiştir. Bu husus genel olarak kişiyi yaşamı süresince, değişikliklere karşı direnç göstermeye ve zorlu durumlar karşısında abartılı tepki vermeye sürüklemektedir. Buradan hareketle askerlik gibi bir sistemin de kendilerine uygun olmadığı söylenebilmektedir. Sonuç olarak da uyum sağlayamama ve firar karşımıza çıkmaktadır.

Bir başka önemli husus ise madde bağımlılığının kişi üzerindeki etkilerinden dolayı askerliğe uyum sağlayamadığının gözlenmesidir. *Madde bağımlılığı* kişinin hem fizyolojik hem sosyolojik hem de psikolojik olarak çöküntü yaşamasına sebep olan, “ben” olabilme özelliğini yok eden, davranış sayı ve çeşitliliğini kısırlaştıran, davranış problemlerine yol açan, özgüvenini ve özsaygısını azaltan, ümitsizliğe ve çökkünlüğe sebep olan bir süreçtir. Böyle bir süreç içerisinde olan kişinin askeri hayatı değil, kendi olağan yaşamını dahi sürdürmesi mümkün değildir. İş değişiklikleri ki genellikle mevcut işten çıkarılma ve yeni bir işe başlayamama, başlansa dahi sürdürmemeye, arkadaş sayısının azalması ve sadece madde temin edebildiği kişilerle iletişim kurması, özgüven kaybından dolayı umutsuzluk, karamsarlık gibi sıkıntılı ruh hallerinin kişiyi sarması gibi durumlar gözlenmektedir. Öfke kontrolü azalmakta ve dürtüsellik artmaktadır. Böyle bir durumda kişinin tedavi ve sağaltımı mümkün kılınmadan askerlik gibi bir sisteme dahil edilmeye çalışılması elbette ki uyumsuzluğu ve firarı getirmektedir.

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç ise birlik içerisindeki *iletişimin kesintisiz ve güvenilir olma gerekliliği*dir. Kendine özgü disiplin ve kuralların çerçevesinde, herkes için farklı olan bir sistem dahilinde, hepsi birbirinden farklı zihniyette ve olgunlukta birçok kişiyi, belirli bir düzende tutmak için kesinlikle açık iletişim kanallarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Her kurumda olduğu gibi askeri yapılar içerisinde de aynı dili konuşuyor olabilmek, ciddi önem taşımaktadır. Çünkü kurum içersinde aynı dili konuşuyor olmak hem kurum içinde birlik beraberliğin yakalanabilmesi, kurum kültürünün oluşturulabilmesi, moral/motivasyon ve kuruma aidiyetin güçlendirilmesi, verimin artırılması için gerekli bir koşuldur. Genel anlamda kurumun amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi için “iletişim” temel bir yapı taşıdır. Personelin hem kendi içerisinde hem de amirleri ile iyi ilişki kurabilmesi, bilgi akışının aksaksız ve etkin bir biçimde sağlanması, personelin görev tanımlarının tam ve net şekilde yapılabilmesi için kurum içi iletişimin kurulması mecburidir. Aynı zamanda personelin istek ve ihtiyaçlarını amirlerine iletebildikleri bir zemin hazırladığından dolayı kurum içi iletişimin çift yönlü iletişim modeli olduğunu söylemek de mümkündür¹⁰⁷.

Kurum içi iletişim işlevlerini ele alacak olursak, dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar, *bilgi sağlama, birleştirme, ikna etme ve etkileme* ile *emir verme ve eğitme* işlevleridir. Bu yaklaşıma göre, personelin direnç gösterebileceği durumlara ikna edilebilmeleri, personel arasında sağlıklı iletişim ve iyi ilişkiler kurulabilmesi, personelin eğitim süreçleri, emirlerin kendilerine iletilebilmesi gibi işlevler, kurum içi iletişimin işlevleridir denebilmektedir. Bu bağlamda ise kurum kültürünün önemli bir tamamlayıcı olduğu görülmektedir. Güçlü kurum kültürüne sahip olan demokratik kurumlarda iletişim serbest bir şekilde akmaktadır ve dedikodu gibi resmi olmayan iletişim şekillerinin oluşmasına da engel olmaktadır. Ayrıca, çalışanlar, istek ve taleplerini üst kademelere iletme imkanı da elde etmektedirler¹⁰⁸.

Elbette ki iletişimin, hatta toplumsal alandaki her söz ve/veya konuşma ediminin bazı zorunlu ilkelere sahip olması gerekmektedir;

- Anlaşılabilirlik,
- Gerçeklik,
- Doğruluk ve
- Samimiyet.

İletişim sürecine dâhil olacak bir sözün anlaşılabilir olması gerekmektedir. “Anlaşılabilirlik”, dinleyicinin konuşmacıyı duyabilmesi ve söyleneni anlaması gereğini ifade eder. “Gerçeklik” ve “Doğruluk” iletişimin diğer iki boyutunu oluşturur. Doğruluk, sözün ilişki kurduğu bireysel dünyayı gösterir; kısmidir ve eksiktir. Gerçeklik, tüm bireysel görme biçimlerinin ve bakış açılarının ötesindeki “mutlak” kavramına ilişkindir; neseldir ve kapsayıcıdır. Varoluşsal bir

---

¹⁰⁷ Burcu ÖKSÜZ ve Z.Beril AKINCI VURAL (2016), Kurumsal Başarıya Giden Yolda Kurum Kültürü, s.157.

¹⁰⁸ ÖKSÜZ ve VURAL, 2016, s.159.

eksikliğin bilincine sahip olma ve bunu diğer insanlarla telafi etme arayışı iletişimin “samimiyet” boyutunu oluşturur. Derinlikli bir iletişim süreci bu ilkelerin çizdiği hat üzerinde hareket eder.¹⁰⁹

Toplumsal iletişim, bireylerin toplum içindeki statü ve rollerinden de etkilenmektedir. Statü, bireylerin toplumdaki diğer insanlar tarafından kabullenilen konum ve mevkilerini ifade eder. Bu konum ve mevkiler, bazen “edinilmiş statüler” şeklinde (örneğin, cinsiyet ve ırk) karşımıza çıkmakta ve kişinin kazanmak için çaba sarf etmediği bir önceki kuşak tarafından kendisine miras olarak bırakılan niteliklere atıf yapar. Kimi zaman ise bu konum ve mevkiler, “kazanılmış statüler” (örneğin, meslek ve zenginlik) olarak karşımıza çıkarım ve kişinin, ancak kendi çabası, emeği ve arzusu sonucunda/oranında ulaştığı konumu ifade eder. Toplum tarafından kabullenilen her statüye uygun düşen bir “rol” vardır ve toplumsal aktörler, iletişim süreçlerinde o rolü statü sahibinden beklerler; beklenti doğrultusunda gerçekleşen her davranış olumlu karşılanarak övülür, aksi yöndeki davranışlar olumsuz karşılanır, hoş görülmez ve ayıplanır. Bu doğrultuda statülerin özellikleri şunlardır:

- Statüler doğuştan edinilebilir; sonradan kazanılabilir.
- Kişilerin birden fazla statüsü olabilir.
- Sahip olunan statülerin saygınlık derecesi birbirinden farklı olabilir.
- Statülerin itibar hiyerarşisindeki yeri toplumdan topluma değişir.
- Statüler onlara uygun düşen rollerle ilişkilendirilir.
- Her statüyü çevreleyen sosyo-kültürel ve hukuki kurallar vardır.
- Bazı statüler toplumsal alanda hiç karşılaşmaz; bazıları ise sürekli iletişim kurar¹¹⁰.

Bu kadar değişkeni içerisinde barındıran iletişim ve dil kavramları, kurum içerisinde kendine özgü bir tarz edindiğinde ve bu dilin kabul edilmesini talep ettiğinde, çoğunlukla dirençle karşılaşmaktadır. Askerlik süresince, firar eden ya da firara teşebbüs eden askerlerin dünyasında kritik eşiği temsil eden nokta, tam da burasıdır. Bu eşik kritiktir zira sivil hayatın dil oyunu tarafından tarihsel açıdan sürekli bir biçimde belirlenmiş olan bazı askerler zihinlerinin ve/veya gönüllerinin derinlerinde bir yerde ifade edemeseler de bu militer dil oyununa bir direnç geliştirmektedirler. Bu direncin kaynağı da aslında sivil hayata özgü dil oyunudur. Bunu ifade edebildikleri ve kendilerince askerî dil oyununun baskısına yenilmediklerini hissettikleri an ise “firar” süreci başlamaktadır.

İşte bu firar ve sebep olan sürecin önüne geçebilmek için, gerek kişilerin kendini ifade edebilmesi ve bilgi edinebilmesi, gerek aksaklıkları ve ihtiyaçları belirtebilmesi gerekse karşılaştığı uygunsuz durumları bildirebilmesi için bahsi geçen “samimi” iletişimi kurabileceği bir yetkili ya da

¹⁰⁹ İç İşleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (2019), İletişim ve Toplum Dersi, Modül 2, Ders Notları, s.17

¹¹⁰ A.g.e., s.13.

birim bulunmalıdır ve bunun varlığından kişilerin haberi olmalıdır. Herkese eşit mesafede ve aynı koşullarda hizmet vermelidir. Ancak bu sayede güvenilirlik ve profesyonellik esaslarında bireylere yardımcı olunabilmektedir. Aksi durumlarda bireyler arasında disiplinsizlik ortaya çıkabilmekte, herkes sorununa kendisi çözüm üretmeye kalkışmakta ve birlik düzeni zarar görmeye başlamaktadır. Bunların sonucunda da erler uyum sağlamakta zorluk çekmekte ve firarı düşünebilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca, komutanların erlere olan yaklaşımları da bahsedilen iletişim kuralları çerçevesinde olmalı, aksi durumlar karşısında mağdur olan erbaş/erlere, haklılıkları hissettirilmelidir. Bu kapsamda liderlik vasıflarını kazanmış kişilerin komutan olarak seçilmesi, lider personelin buna yönelik eğitimlerden geçmesi sağlanmalıdır.

Uyum sağlamada güçlük ve firara sebep olabilecek bir diğer hususun *sosyoekonomik sıkıntı ve zorlu yaşam öyküleri* olduğu saptanmıştır. Bu gibi sıkıntıları olan kişilerin görev moral ve motivasyonu düşük olmaktadır ve dikkati genellikle askere gelirken geride bıraktıkları üzerinde yoğunlaşmakta ya da içerisinde bulunduğu durumun gerekliliği, anlamı üzerine olmaktadır. Bu durum da uyumu zorlaştırmakta ve devamında firarı getirmektedir.

Elde edilen bulguların bazı sorulara cevap verdiği görülmektedir ancak bu çalışmanın zenginleştirilerek daha çeşitli ve daha farklı alanlarda tespitler yapılabileceği düşünülmektedir. Bu anlamda, bu çalışmanın diğer araştırmalara temel olması amaçlanmaktadır.

Günümüzün hızlı değişimleri ile birlikte kişilerin sosyal yaşamına, iş yaşamına ya da hayat akışına bakış açıları değişmekte, beklentileri ve hedefleri önceki kuşaklara göre farklılık göstermektedir. Ancak hangi alanda olursa olsun değişime uyum sağlamak, farklılık ve yenilikleri kabul etmek, her zaman çok kolay ya da hızlı olamamaktadır.

Farklı olanı kabul etmek, ona uyum sağlamak için öncelikle kişinin bu farklılığı benimsemesi ve gerekliliğine inanması gerekmektedir. Bunların sağlanamadığı durumlarda uyum gerçekleşmemekte çünkü kişi, çaba göstermemektedir. Kişilerin bu çabaları dışında koşulların da kişinin işini kolaylaştıracak şekilde oluşturulması gerekmektedir çünkü temel ihtiyaçların karşılanmadığı bir sisteme uyum sağlamak, kişisel çaba ve inanca rağmen mümkün olmamaktadır.

Bunların dışında erbaş ve er denildiğinde görülen yaş grubunun kendine özgü riskleri de askerlik gibi zor bir süreci daha da zor kılabilir. Nitekim yapılan araştırmalar da bunu desteklemektedir. Özellikle 14-24 yaş arasındaki gençlerin olumsuz duygu ve düşüncelerle birlikte öfke/saldırganlık ve dürtüsel davranış puanlarının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. 14-24 yaş arasında bulunan gençlerin, problem çözme becerilerinden aldıkları puan ortalamaları daha düşük, öfke/saldırganlık ve dürtüsel davranış puanları ortalamaları ise daha yüksektir. Yani; bu yaş grubundaki bireyler, problem çözme becerilerinin yetersiz, öfke/saldırganlık ve dürtüsellik düzeylerinin ise yüksek olması nedeni ile stresli bir yaşam olayı ya

da durum ile karşı karşıya kaldıklarında olumsuz düşüncelere daha çabuk kapılmaktadırlar¹¹¹. Bu araştırma sonucuna göre, “ciddi bir yaşam değişikliği olan ve belirli bir düzey stres yaratan askerlik sürecinde, erler, olumsuz düşüncelere kapılarak daha dürtüsel davranabilirler” gibi bir yorum yapılabilmektedir.

Yapılan bu çalışma göstermiştir ki, uyum denilen olgu tek başına sistem, tek başına kişilik ya da tek başına herhangi bir faktörle açıklanamayacak kadar çok sayıda değişkeni içerisine barındıran bir dinamiktir.

Uyum ve askerlik kavramları bir araya geldiğinde ise, işin içerisine, askerliğin kendine özgü yapı ve işleyişi girerek, farklı gereksinimleri ortaya koymuş ve bazı koşulların, özelliklerin öncelik kazandığı dikkat çekmiştir. Özellikle kişisel becerilerin çözüm üretmedeki önemi, çözüm üretebilmenin sorunlarla başa çıkmadaki önemi, psikososyal ve sosyoekonomik tecrübelerin kişinin hayatındaki önceliği, madde bağımlılığı gibi hastalıkların hayata etkisi, sorumluluk bilincinin önemi, askerlik sistemi içerisindeki iletişimin hayati önemi, uygun yaşam koşullarının oluşturulması ve temel ihtiyaçların karşılanmasının gerekliliği gibi etmenlerin ön plana çıkarak uyum, uyumsuzluk ve sonrasında ise firar üzerinde ne kadar etkili olduğu ortaya konulmuştur. Gerek kişisel çabalarla gerekse kurum içinde yapılacak değişiklik ya da yeniliklerle olsun, firarın ne kadar önlenebileceği kestirilemeye de intibak sürecinde verilen eğitimlerin ne kadar önemli olduğu ve eksiksiz olması gerektiği anlaşılmıştır. Ayrıca birlik içerisinde iletişim kanallarının mutlaka açık tutulması gerekliliği, herkese eşit mesafede yaklaşılmasının önemi, erlerin yaşam öyküleri mutlaka alınması gerekliliği, koruyucu ya da önleyici tedbirlerin hiçbir aksaklığa sebebiyet verilmeden uygulanması gereği ve ihtiyaç halinde gerekli tüm destek kanallarının (maddi, tıbbi, ruhsal, izin vb.) kullanılıyor olmasının önemi dikkat çekmektedir.

Askerlik süresince verilen eğitimler, bahsi geçen hassasiyetler göz önünde bulundurularak yeniden yapılandırılabilir. Ayrıca lider personelin davranış bilimleri, iletişim becerileri, stres yönetimi gibi konularda eğitimlerden geçmesi sağlanarak, yönetimden kaynaklanan firarların önüne geçilebilir.

Firarın kimi için bir kaçış, kimi için mecburiyet, kimi için tek çıkar yol, kimileri için ise inkar ve isyan olarak algılandığının tespit edildiği bu çalışmanın, dürtüsellik ölçekleri ya da problem çözme becerisi ölçekleri ile birlikte, sosyoekonomik durum, medeni durum, memleket, psikolojik hastalık öyküsü, birliğe özgü özellikler, birliğin bulunduğu yerleşim yerinin özellikleri gibi başka değişkenler ile zenginleştirilerek yapılacak yeni araştırmalara temel olacağı ve daha detaylı tespitler elde edilebileceği değerlendirilmektedir.

---

¹¹¹ BATIGÜN ve ŞAHİN, 2003, s.47-48

Sonuç olarak ise firar olgusunun hem sosyolojik hem psikolojik hem de çevresel/kurumsal olarak bir bütün şeklinde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Firarın lnebilmesi için bireysel gelişimin yanı sıra kurumun da yenilik ve ihtiyaçlara cevap verebiliyor olmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKIN, İlhan (1987), “Kamu Hukuku”, Beta Yayınları, İstanbul.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2014), “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-V)”, Çev.: Ertuğrul KÖROĞLU, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- BALAY, Refik (2000), “Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık”, Nobel Yayınları, Ankara.
- BALTAŞ, Zuhâl ve BALTAŞ, Acar (2013), “Stres ve Başa Çıkma Yolları”, 35.Basım (Ocak 2018), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BATIGÜN, Ayşegül D. ve ŞAHİN, Nesrin H. (2003), “Öfke, Dürtüsellik ve Problem Çözme Becerilerindeki Yetersizlik Gençlik İntiharlarının Habercisi Olabilir mi?”, Türk Psikoloji Dergisi, 18(51).
- ÇAKAR, Arzu, “Sosyal İlişkiler ve Uyum”, Yedikule Nöropsikiyatri Merkezi, İstanbul. (yedikulepsikiyatimerkezi.com/sosyaliliskilerveuyum.html)
- ERDOĞAN, Mehmet (1990), “Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak-Aralık 1990, 45(1-4).
- ERGİN, Uğur (2008), “Yetkeci Uyum Tarzının Öğretmen Performansına Etkisi”, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- FANTINA, Robert (2006), “DesertionandTheAmericanSoldier 1776-2006”, Algora Publishing, New York.
- GEÇTAN, Engin (1995), “Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar”, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GÜLER, Meltem ve DÖNMEZ, Ali (2011), “İyi Olma Hali Bağlamında Uyum Düzeyi Kuramı ve Hedonik Döngü”, Türk Psikoloji Yazıları 14(27), Türk Psikologlar Derneği, Ankara.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet (2007), “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Zorunlu Askerliğe Geçiş: Ordu Millet Düşüncesi”, Toplumsal Tarih 164 (Ağustos 2007). (https://www.academia.edu/10545982/_Osmanlı_İmparatorluğundan_Zorunlu_Askerlik_Sistemine_Geçiş_Ordu_Millet_Düşüncesi_?auto_download)
- İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI JANDARMA VE SAHİL GÜVENLİK AKADEMİSİ (2019), “İletişim ve Toplum Dersi” Ders Notları, Modül 2 ve 4, Ankara.
- KARA KUVVETLERİ DEVAMLİ EMİRLER MUHTIRASI (1998), KKM 368-1, Yayın Nu.:98/16, Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara.

- Kara Kuvvetleri Komutanlığı (2007), “Stresle Mücadele Rehberi”, Ankara.
- ÖKSÜZ Burcu ve VURAL AKINCI Z.Beril (2016), “Kurumsal Başarıya Giden Yolda Kurum Kültürü”, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- ÖNER, Olgun (2011), “Kamu Yönetiminde Hizmet Sunumunun Etkinleştirilmesi: İyi Yönetişim”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- ÖZGÜN, Cengiz (2017), “Türkiye’nin Askerlik Sisteminin Tarihsel Süreç Bağlamında İncelenmesi”, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(4).
- ÖZTÜRK, M.Orhan ve ULUŞAHİN, Aylin (2008), “Ruh Sağlığı ve Bozuklukları”, 2, Nobel Tıp Kitabevleri, Ankara.
- PEKDOĞAN, Haydar (2014), “Askerliğin Bireyin Toplumsallaşması Üzerine Etkileri (Bir Saha Araştırması)”, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- PIERSON, Christopher (2000), “Modern Devlet”, Çev. Dilek HATTATOĞLU, Çivi Yazıları, İstanbul.
- ŞAHİN, Çavuş (2004), “Problem Çözme Becerisinin Temel Felsefesi”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 10, Dergipark.gov.tr/download/article- file/ 31408.
- ŞİMŞEK, Ali ve EROĞLU, Ömer (2013), “Davranış Bilimleri”, Eğitim Yayınevi, Konya.
- ŞİMŞEK, M. Şerif (2010), “Yönetim ve Organizasyon”, Eğitim Akademi, Konya.
- ŞİMŞEK, M. Şerif, AKGEMCİ, Tahir ve ÇELİK, Adnan (2008), “Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış”, Gazi Kitabevi, Ankara.
- TANİLLİ, Server (1993), “Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş”, Cem Yayınları, İstanbul.
- TAYLOR, Shelley E., PEPLAU, Letitia Anne ve SEARS, David O. (2007), “Sosyal Psikoloji”, Çeviren: Ali DÖNMEZ, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOSUN, Ulvi Ufuk (2017), “Milli Mücadele Dönemi’nde Asker Firarileri Sorunu”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- ÜZEL, M.Faruk (2008), “Türkiye’de İç Güvenlik Teşkilatlarının Yeniden Yapılandırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- VAROL, Muharrem (1993), “Halkla İlişkiler Açısından Örgüt Sosyolojisine Giriş”, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları Nu.:2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

WWW.TDK.GOV.TR

YAŞAR, Hakan (2016), “I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI/32 (2016 Bahar).

YAVUZER, Haluk (1996), “Çocuk ve Suç”, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Mesut ÇELİK, 20 Mart 1981 tarihinde Gümüşhane ilinde doğdu. 1991 Kocaeli Gazi İlkokulu'nu; 1993 yılında Adana Gazi Ortaokulu'nu; 1998 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ni; 2002 yılında da Kara Harp Okulu'nu bitirdi. 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ÇELİK, evli ve bir erkek çocuk babası olup İngilizce bilmektedir.

